



bilimname XXXIV, 2017/2, 365-412
Geliş Tarihi: 20.07.2017, Yayın Tarihi: 31.10.2017
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.347530>

KUR'ÂN'DA “قَبْلَ” ve “بَعْدَ” KELİMELERİNİN KULLANIMI VE MÂNÂYA ETKİSİ

© Muhammed Bahaeddin YÜKSEL^a

Öz

Kur'ân'ın anlaşılması, ayetleri oluşturan her bir lafzın anlaşılmasına bağlıdır. Ancak lafızları oluşturan isim, fiil ve harfler lugat anlamlarıyla değil, cümle içindeki sistemden elde ettikleri anlamlarla anlaşılmalıdır. Zira anlam, tek tek lafızlardan değil, cümleyi irâd eden irâdenin maksadını ifâde etmesi için cümleye yüklediği sistemden elde edilir. “قَبْلَ” ve “بَعْدَ” sözcükleri, ayetleri zamansal açıdan anlamca tamamlayan iki kelimedir. Arap Dili açısından cümlelerin anlamını zaman ve mekan açısından tamamladığında kuşku olmayan bu iki kelime, Kur'ân'da sadece zamansal açıdan kullanılmıştır. Bu iki kelimenin Kur'ân'daki kullanım durumlarına göre, anlam da değişmekte, yeni boyut ve derinlikler kazanmaktadır. Farklı eklerle de kullanılabilen bu iki kelime, karşılıklı anlamlarını ödünç de alabilmektedirler. Özellikle başlarına “مِنْ” harf-i cerrinin gelmesiyle ayetlere kattıkları ince anlam ve nükte, Kur'ân'ın maksadını üslup ve belâgat açısından zenginleştirmesinin yanı sıra, ayetlerin anlamlarına fikhî ve itikâdî birtakım hükümler de izâfe etmektedir. Kur'ân'da her iki kelime çok yaygın bir kullanıma sahip olmasına rağmen, Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik vücuda gelen takdîre şâyân literatürde yeterli ilgiyi gördüğünü söylemek pek de mümkün değildir. Bu çalışma, söz konusu iki kelimenin Kur'ân'daki kullanım hallerini ve manaya olan katkısını konu edinmekle, bu yönde mütevazî bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kable, Ba'de, Kur'ân, Zarf, İzâfet.



Giriş

Kuşkusuz bir metnin anlaşılması, o metnin dilinin anlaşılmasına bağlıdır. Kur'ân'ın da anlaşılması, onun dilinin bilinmesini gerektirir. Usûl

^a Yrd. Doç. Dr., Ömerhalis Demir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, bahaeddinyuksel@ohu.edu.tr

âlimlerinin dediği üzere Arapça, mâhiyet-i Kur'ân'ın bir cüzüdür.¹ Ancak anlamın teayyününde dil kâfi değil, vasıtaadır. Anlam, murâd-ı ilâhîde mahfûz olup ilâhî irade, muradına Arapça'yı ve lafızlarını vasıta kılmıştır. Fakat anlam tek tek lafızlardan değil, lafızların cümle içerisindeki sisteminden, karşılıklı ilişkilerinden hâsıl olur.² Ancak bu ne lafzı anlama ne de anlamı lafza heder etmek demek değildir.³ Aksine anlam, bir süreçtir ve sayılanlar bu sürecin mütemmimleridir. Zira dil çalışılıp üretilerek elde edilen bir şey değil; toplumla gelişen ve değişen tarihsel bir süreçtir. Dolayısıyla anlam da ayrılmaz bir biçimde tarihsel, kültürel ve kurumsal çevreyle bağlantılıdır. O halde anlamın keşf ve izharı, dilbilimin cümle ve kelime analiz sınırlarını aşan, dilin diyalogsal analizini de gerekli kılan çaplı bir araştırmayı gerektirmektedir; zira dilbilimde kullanılan cümle ve kelime gibi analiz üniteleri, hiç kimseye ait olmayan ve kimseye hitap edilmemiş bir vaziyettir. Bu bakımdan sözlükler, dil mezarlıkları olarak nitelendirilir.⁴ Zira lisan, istemsizdir, muhatapsızdır, zamansızdır. Fakat kelâm böyle değildir. Zirâ kelâm, lisanın içerdiği kelimeleri, bir irade ve maksadı ifade etmesi amacıyla kurgular ve muhataba iletir. Her ne kadar ikisinin de malzemesi aynı olsa da kelâm, lisana ait lafızları bir irade dahilinde murâd edilen manayı ifâde etmesi için kurar ve sevkeder. Fakat mana tek tek kelimelerden değil, kast-ı mütekellimi içeren kurgusunda, barındırdığı sisteminde taşır ve muhatap tarafından keşfedilir. Şu halde kelâm, belli bir manayı ifade etmesi amacıyla lafızları bir irade doğrultusunda bir araya getiren sözdizimidir.⁵ O halde anlam, lisânın değil, kelâmın bir semeresidir.

¹ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Tekvînu'l-Akli'l-'Arabî*, Merkezu Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-'Arabiyyeti, Onuncu Baskı, Beyrût 2009, s. 75.

² Hafenî Nâsîf, Sultân Muhammed, Mustafâ Tammûm, ve Muhammed Deyyâb, *Durûsu'l-Belâga*, Şrh. Muhammed b. Sâlih el-'Useymin, Mektebetu Ehli'l-Eser, Kuveyt 2004, s. 117.

³ Lafız ve anlamın önemi ve öncelikleri hakkındaki görüşler için bkz. Halim Öznurhan, "Ebû Hilâl el-Askerî'ye Göre Lafız ve Anlam", *Sakarya Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, 14, 2006, s. 141-157.

⁴ Bkz. Üzeyir Ok, "Kur'ân Okumanın 'Metalinguistik' Yapısı: Bir Sosyokültürel Aktivite Teorisi Yaklaşımı", *İslâmiyât*, c. 6, Sayı 4, Ekim-Aralık 2003, s. 153-160.

⁵ Bu hususa örnek olması açısından Kur'ân'da Allah Teâlâ'nın, semantik çerçevesinde hiçbir kötü anlam taşımayan "راعنا" ifadesinin kullanılmasını neden yasakladığını, bunun yerine "انظرنا" denilmesini istediğini sorguladığımızda, mananın tek tek kelimelerden değil, onu sevkeden iradenin kurguladığı cümlelerin lafızlarının bütününden, lafızların karşılıklı ilişkilerinden elde edilebileceğini anlayabiliriz. Bkz. Bakara, 2/104. İzâhı için bkz. Dücane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, Tıbyan Yayınları, İstanbul 1995, s. 68-69. Krş. Mehmet Murat Karakaya, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, Marifet Yayınları, İstanbul 2003, s. 63-64.

Dilbilim alimlerimiz kelâmın tarifinde büyük oranda ortak bir taksîmâta işâret etmişlerdir. Buna göre kelâm; isim, fiil ve harften oluşur.⁶ Kûfeli dilbilimcilerin harfi "edat" olarak isimlendirmeleri, isabetli bir yaklaşımdır. Zira harfler, tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Aksine diğer sözcüklerle (isim, fiil) birlikte kullanılır ve bunları birbirine bağlayıp anlamca tamamlayarak mütekavvim bir cümle meydana getirmek amacıyla ve birbirlerine tutturduğu için *rapt harfleri* "hurûfu'r-rapt" olarak isimlendirilirler. Cümlelerin diğer unsurlarını (isim, fiil) anlamca tamamladıkları için bunlara *mana harfleri* (hurûfu'l-meânî) de denilmiştir.⁷

Metnin anlamının muhataba ulaştırılmasında edatlar önemli bir yere sahiptir. Zira edat, cümlelerin çağrıştırdığı anlamı güçlendirme, sözün aktardığı duruma uygun düşmesi, ifadenin eksiksiz olması ve üslubun yapılandırılması amacıyla isim, fiil ve cümleler arasında bağlantı kurmak amacıyla konuşmacı tarafından kullanılan cümle unsurlarıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere edat, anlamını bağlam (siyâk) içerisinde kazanır.⁸ Dolayısıyla Kur'ân ayetlerini anlamada kastedilen anlamın ortaya konabilmesi için isimden fiile, fiileden de harfe kadar hiçbir unsur gözardı edilmemelidir.⁹ Anlamın sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılmasında cümle içerisinde geçen her bir kelimenin, diğer öğelerle ilişkisi gözetilmelidir. Diğer bir ifade ile anlamın tayininde cümlelerin unsurları istemsiz ve muhatapsız olan lisânın lûgat anlamlarına irca edilerek mesajın heder edilmesi yerine, kelâmın hatip-hitap-muhatap bağlamına mukayyet kalınarak hatibin muradını taşıyan lafızların cümledeki sisteminin gözetilmesi, daha sağlıklı bir yol olacaktır.

Bu çerçevede literatürümüzde Kur'ân'da geçen ve ayetlerin anlamlarının teşekkülünde önemli görevler üstlenen edatlar üzerine alimlerimiz mükellef çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmalarda anlama aracılık etmesi açısından edatlar gerek dilbilimcilerin gerekse diğer İslâmî disiplinlerin alimleri tarafından yoğun bir tahlile tabi tutulmuştur. Edat olmadıkları halde cümleyi anlamca tamamlayan, cümle unsurları arasındaki

⁶ Ebû Bîşr Amr b. 'Usmân b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitâb (Kitâbu Sibeveyh)*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire 1988, c. 1, s. 12; Ebû Abdullâh Muhammed b. Ali b. Umer b. Muhammed et-Temîmiyyi el-Mâzerî, *İdâhu'l-Mahsûl min Burhânî'l-Usûl*, thk. Ammâr et-Tâlibî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, yy. ts., s. 160; Ebû Bekr b. Sehl b. İbnü's-Serrâç el-Bağdâdî, *el-Usûl fî'n-Nahv*, thk. Abdülhuseyn el-Fethlî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1996, c. 1, s. 36.

⁷ İsmail Durmuş, "Harf" md., *DİA*, c. 16, s. 163.

⁸ Muhammed Hân, "Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları", Çev. Abdullah Hacıbekiroğlu, *Hitit Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, c. 14, s. 28, 2015/2, s. 130.

⁹ Fatih Tiyek, "Vav Harfi ve Kur'an'ı Anlamaya Etkisi", *bilimname*, XXX, 2016/1, s. 276.

ilişkinin kurulmasına hizmet eden zaman zarfları da bu tahlile konu edinilen kelimeler arasındadır. Zaman ve mekan zarfları, tıpkı harfler gibi kelimeleri cümle içinde birbirine rapt eden, cümleyi anlamca tekemmül ettiren unsurlar olduğu için ve Kur'ân'ın anlaşılmasında katkısı görmezlikten gelinemeyecek bir öneme hâiz olması hasebiyle, dilbilim alimlerinin yoğun ilgisine mazhar olmuştur. Bununla birlikte bu ilgiden yeterince nasiplenemeyen iki kavram, “قبل” ve “بعد” zarfları olsa gerek.¹⁰ Zira son

¹⁰ “قبل” ve “بعد” kelime çeşidinin bir edat mı, yoksa bir isim mi olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafta, harfin tarifi üzerinde ortak bir görüşün bulunmayışının da katkısı olduğunu söylemek mümkündür. Harfin ne olduğuna dair yapılan onlarca tarife bakıldığında, kimi tariflerde her ne kadar isim ve fiillerin de aslında bir harf olduğunu söyleyenler olmuşsa da [M. Edip Çağmar, “Kelime Çeşidi Olan Harfin Tanımı ve Özelliklerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *AÜİFD*, c. XLII, Sayı 2, 2002, s. 391-403; Emre Çavdar, “Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ', Edatları ve Kur'ân'ı Kerim'deki Kullanımları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2015, s. 21-27] biz kelimenin üç unsuru olan isim, fiil ve harf taksimatında, “قبل” ve “بعد” kelimelerinin harf, yani edat (edevâtü'r-rapt) kısmına dahil olduğu kanaatindeyiz. Zira “İbtidâ, intihâ vb. İsimlerin manaları küllî, من الی, gibi harflerin manaları ise cüzîdir” demek, gerçeğe takabül etmemektedir. Çünkü hem ibtidâ ve intihâ gibi kelimeler, hem de من الی, gibi edatlar kullanımlarında başka bir isme gereksinim duyarlar. İbtidâ, intihâ ve benzeri kelimelerin, kendilerinden sonra isim bulunmadığı durumlarda pratikte من الی, gibi edatlarla aynı olmadıkları iddia edilse de bu iddia doğru değildir. Çünkü bazen harflerden sonra gelen isim veya fiil de hazfedilebilmektedir. من الی, vb. harflerin manaları küllî; ancak değişik cümlelerdeki kullanımları ise cüzî olduğu söylenebilir; yani من'in manası ibtidâu'l-gâye (başlangıç noktası)dır. من denince zihne gelen budur. Ancak cümlede kullanıldığı zaman İstanbul, Ankara veya bir başka yer başlangıç noktası olabilir. Bu durumda ibtidâ, intihâ vb. kelimelerle, من الی, vb. edatlar arasında hiçbir fark kalmamaktadır. O halde harfin tariflerinden birisi olan “ندل علي معني في غيرها” (Harf, anlamı kendi dışında bir kelimede ortaya çıkan sözcüktür.) ifadesi esas alındığında, bunların hepsinin aynı kelime çeşidi altında toplanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kimi nahiv alimlerinin “قبل” ve “بعد” vb. kelimelerden dolayı harfin tanımına yönelik eleştirilere yaptıkları itiraz için de, biraz önce ibtidâ, intihâ ve من الی, konusunda ifade ettiklerimizin aynısı söz konusudur. Ayrıca “قبل” ve “بعد” vb. kelimelerdeki anlam küllî olduğundan dolayı, onlar kendilerinden başkasında bulunan manalara delâlet etmez, şekindeki bir söz, ancak dil koyucunun (vâzı') bu tür kelimeleri soyut olarak düşünmesi durumunda geçerli olur; zira insan zihni sürekli bu tür manaları başka şeylere nispet ederek düşünür ve bunun için de bunları ifade eden isimler sürekli başka bir isimle beraber olur. Çünkü “öncelik” ve “sonralık” mutlaka bir başka şeye nispetle anlamını ikmâl eder. Dolayısıyla bu kelimelerle beraber başka isim lafzen zikredilmezse bile, insan zihni sürekli onları başka isimlere izafe ederek düşünür. Buna göre, “قبل” ve “بعد” gibi kelimeler, genelde insanların zihinlerindeki konumuna göre harf, yani edat olurlar. Soyut anlamlarıyla düşünülmesi halinde ise isim olduğu düşünülebilir. Bkz. M. Edip Çağmar, *Kelime Çeşidi Olan Harfin Tanımı ve Özelliklerine Eleştirel Bir*

dönemde Fâris Ali Sâlim'in Kur'ân ve hadislerde geçen "قَبْلَ" ve "بَعْدَ" kelimelerinin hâllerine dair yazdığı çok kısa makalesi¹¹ dışında, muhtelif eserlerde bir kaç satır veya paragraflık ilginin ötesine geçememiştir. Bu durum, bu iki kelimenin ayetlerin anlamlarına katkısının tahlile tabi tutulmasını gerektirmeyecek seviyede zayıf olduğu intibasını vermektedir. Oysa bu doğru değildir. Bu çalışma, bu iki kelimenin Kur'ân özelinde kullanım formlarını, anlama sundukları katkıyı ve bazı hususiyetlerini konu edinmektedir.

A. Genel Olarak "قَبْلَ" ve "بَعْدَ" Kelimleri

1. Kable: İzafet halinde olduğu şeye zaman veya mekan açısından uzun veya yakın bir önceliği ifade etmek için kullanılan bir zarf kelimesidir. Bu anlamda *Kable* kavramının zıddı, *ba'de* kelimesidir.¹² *Kable* kelimesinin farklı kullanımları vardır. Muzâf olduğu kelimenin durumuna göre ya mekan zarfıdır, ya da zaman zarfıdır.

a. Mekan zarfı olarak kullanımı: Örneğin İsfahan'dan Mekke'ye doğru yola çıkan birisi: "

"بغداد قبل الكوفة", "Bağdat, Kûfe'den öncedir." der. Mekke'den İsfahan'a giden ise: "الكوفة قبل بغداد", "Kûfe, Bağdat'tan öncedir." der. Bu durumda, öncelik, mekana göre olmuş olacağı için "kable" kelimesi, mekan zarfı olmuş olur.

b. Zaman zarfı olarak kullanımı: Örneğin "زمان عبد الملك قبل المنصور", "Abdülmelik'in dönemi, Mansûr'dan öncedir." gibi. Burada "kable" zarfı, mahzûf bir zaman kelimesine izafet durumunda olduğu için,¹³ "kable"

Yaklaşım, s. 395-396. Suyûtî'nin aktarımına göre İbn Mâlik bu kelimelerin lafzen harfe benzemeleri nedeniyle bütün formlarında mebnî olduklarını; zira bunların ne tesniye veya cemi edilmelerinin mümkün olduğunu, ne de istikakları olduğunu; bir anlam ifade etmek için başka kelimelere muhtaç olmaları sebebiyle harf (edat) refleksi gösterdiklerini; ancak lafzen izâfet halinde olduklarında mu'reb olmalarının bu genel görünümüyle bağdaşmadığını belirtir. Bkz. Celâluddîn es-Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, thk. Abdul'âl Sâlim Mekrem, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1992, c. 3, s. 192.

¹¹ Fâris Ali Sâlim, "İsti'malu 'kable' ve 'ba'de' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Sahihu'l-Buhârî", *Mecelletu Âdâbi'l-Ferâhîdî*, Aded 7, Hazîrân 2011, s. 2-8.

¹² Ebu'l-Kâsım er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru Kahramân, İstanbul 1986, s. 591; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, Dâru'l-İlm lil Melâîyîn, Üçüncü Baskı, Beyrût 1984, c. 1, s. 448; Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî 'İsâ el-Medîni el-İsfehânî, *el-Mecmû'u'l-Mugîs fî Garîbeyi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, thk. Abdülkerîm Garbâvâ, Câmî'atu Ummi'l-Kurâ, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî 1988, c. 1, s. 173.

¹³ Bu cümlemin aslı "زمان عبد الملك قبل زمان المنصور" şeklindedir.

kelimesi zaman zarfı olmuş olur. “Kable” kelimesi, asıl olarak zaman zarfı anlamında yoğunluklu olarak kullanılır. Şu ayetlerde olduğu gibi: “مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا”¹⁴; “وَسَبَّحَ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا”¹⁵; “مِنْ قَرْنَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ”¹⁶; “وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ”¹⁷ Bütün bu örneklerde “kable” kelimesi, zaman zarfı olarak geçmekte olup zamansal bir önceliğe işaret eder.

c. Rütbe, derece anlamında kullanımı: Örneğin: “عبد الملك قبل الحجاج”, “Abdülmelik, Haccâc’tan önceliklidir, üstündür.” gibi. Burada da “kable” kelimesi, makam, mevki anlamında kullanılmıştır.

d. Sınâî/Mesleki anlamda kullanımı: Örneğin: “تعلّم الهجاء قبل تعلم الخط”, “Hece harflerini öğrenmek, yazmayı öğrenmekten öncedir.”¹⁸

2. Ba’de: “Kable” kelimesinin zıddıdır.¹⁹ Uzun veya kısa olsun, önceki bir zamana nispeten zamansal açıdan *sonralığı* ifade eden “ba’de” zarfı, tıpkı “kable” zarfında olduğu gibi, manası izafetle ortaya çıkan müphem bir zarftır. Kimi zaman da mekan için kullanılır. İki hali vardır: Muayyen bir isme muzaf olur ki bu durumda zaman zarfı olur. Veya manevi takdirle bir isme muzaf olur ki bu durumda mekan zarfı olur. İrab bakımından kable kelimesi ile aynıdır.²⁰ “Ba’de” kelimesi de “Kable” kelimesinde olduğu gibi aynı kullanım alanlarına sahiptir. Şu manalarda kullanılır:

a. Mekân zarfı olarak kullanımı: Örneğin, “داري بعد دارك”, “Benim evim, senin evinden sonradır.”

b. Zaman zarfı olarak kullanımı: Örneğin, “جاء زيد بعد عمرو”, “Zeyd, Amr’dan sonra geldi.”²¹ Zaman zarfı olarak kullanımına şu ayetleri de örnek verebiliriz:

¹⁴ Enbiyâ, 21/6.

¹⁵ Tâhâ, 20/130.

¹⁶ Neml, 27/39.

¹⁷ Hadid, 57/16.

¹⁸ Açıklama ve örnekler için bkz. Râgıb, *el-Müfredât*, s. 591.

¹⁹ Cevherî, *es-Sihâh*, c. 2, s. 448; Râgıb, *el-Müfredât*, s. 69.

²⁰ Abdülganî ed-Dakr, *Mu’cemu’l-Kavâidi’l-‘Arabîyyeti fi’n-Nahv ve’t-Tasrîf*, Dârü’l-Kalem, Dımaşk 1986, s. 123.

²¹ Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ er-Râzî, *es-Sâhibiyyu fî Fıkhî’l-Lugati’l-‘Arabîyyeti ve Mesâiluhâ ve Sunenu’l-‘Arab fî Kelâmihâ*, thk. Omer Fârûk et-Tabbâ’, Mektebetu’l-Meârif, Beyrût 1993, s. 150.

"لَيْلًا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ", "وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ", "وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ"²⁴

c. Rütbe, derece anlamında kullanımı: Örneğin; "عثمان بالفضل بعد عمر", "Osman, faziletçe Ömer'den sonradır."

d. Sınâî/Mesleki anlamda kullanımı: Örneğin; "تعلم الخط بعد تعلم الهجاء", "Yazmayı öğrenmek, hece harflerini öğrenmekten sonradır."

B. Kable ve Ba'de Kelimelerinin Îrâb Durumları:

Arap dili üzerine telif edilmiş olan eserlerde genel olarak her iki kelimenin, dört irab hali bulunduğu kabul edilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

1. Birinci Hâl: İzâfet halinde zarf iken nasb üzere veya başlarına "من" harf-i cerrin gelmesi hâlinde mecrûr olarak mu'reb olurlar. Örneğin "جنتك قبل", "زيد و بعده", "Ben sana Zeyd'den önce/sonra geldim." Bu örnekte her iki zarf, nasb ile mureb olmuşlardır. Şayet başlarına "من" harf-i cerri gelirse, o zaman da mecrur olurlar. "جنتك من قبله و من بعده", "Ben sana ondan önce/sonra geldim." Bu kısma şu ayetleri örnek verebiliriz: "وَأَنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثمود";²⁵ "وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا";²⁷ "أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ";²⁶ "فَبَايَ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ"²⁸ "أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى".

2. İkinci Hâl: İzâfetsiz bir halde gelir ama izâfet lafzının bulunma niyeti olursa birinci hâlde anlatıldığı üzere mureb olur ama izâfet niyeti mevcut olduğu için tenvin almaz. Şu şiirde olduğu gibi:

ومن قبل نادى كل مولى قرابة.....فما عطف مؤلى على العواطف

Görüldüğü üzere şiirde "قبل" kelimesi mecrur ve tenvinsiz olarak gelmiştir.²⁹ Bunun takdiri "ومن قبل ذلك"dir. Cümledeki "ذلك" kelimesi hazf

²² Nisa, 4/165.

²³ Sâd, 38/88.

²⁴ Araf, 7/69.

²⁵ Hacc, 22/42.

²⁶ Câsiye, 45/6.

²⁷ Tevbe, 9/70.

²⁸ Kasas, 28/43.

²⁹ Şiirde geçen ve mecrûr halde bulunan "قبل" kelimesinin, aslında zamme üzere mebni olarak da gelmiş olma ihtimali için bkz. Abdulganî ed-Dakr, *Mu'cemu'l-Kavâidi'l-'Arabiyye*, s. 338.

edilmiş ve fakat var olarak takdir edilmiştir. Cuhdarî ve Ukaylî Rum Suresi 4. ayeti bu kaide üzere “*لله الأمر من قبل ومن بعد*” şeklinde okumuştur. Zira bu okuyuşta, “kable” ve “ba’de” kelimelerinden sonra izâfetin varlığı takdir edilmiştir ki buna göre cümle “*من قبل الغلب ومن بعده*” şeklinde olur. Cümledeki muzafun ileyhler hazfedilmiş ve fakat varlıkları takdir edilmiştir.

3. Üçüncü Hâl: İzafetsiz olarak gelir ve fakat izâfet niyeti bulunmaması halidir ki bu durumda da yine aynı şekilde mureb olur ve fakat tenvin alır. Zira bu durumda “kable” ve “ba’de” kelimeleri, diğer nekra isimlerde olduğu gibi, tam bir nekra isim gibidir. “*جنتك من قبل ومن*”, “*جنتك قبلاً وبعداً*”, “*جنتك من قبل ومن*” örneğinde olduğu gibi. Bu kullanıma şu şiiri örnek verebiliriz:

30فساع لي الشراب وكنت قبلاً..... أكاذ أعص بالماء الفرات

Bazıları, Rum Suresi 4. ayeti bu kaide çerçevesinde düşünerek şu şekilde okumuşlardır: “*لله الامر من قبل ومن بعد*” Görüldüğü üzere, her iki zarf izâfetsiz geldiği gibi, izâfet niyeti de takdir edilmemiştir. Bu durumda “من” harf-i cerri ile mureb olur ve tenvin alırlar.

4. Dördüncü Hâl: İzafetsiz gelmekle birlikte lafzı değil sadece manası niyette olursa,³¹ o zaman zamme üzere mebni olur.³² İşte Rum Suresi’nin 4. ayeti kıraat-i seb’a’da, meşhur olarak bu kaide üzere okunmuştur. “*لله الأمر من*” “*جنتك من قبل ومن بعد*”, “*Hüküm, eninde sonunda Allah’ındır.*”³³ Bu formda zamme üzere mebni olurlar.

Bu dört irab hallerinden Kur’ân’da kullanılanları, sadece birinci ve dördüncü hallere mahsus kullanımlardır. Bazı şâz kıraatlerde diğer irab

³⁰ Şiir Yezîd b. Es-S’ak’a aittir. Şiirin kaynakları ve şerhi için bkz., Ebû Muhammed Abdullah Cemaluddîn İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-Nedâ ve Bellu’s-Sadâ*, Dördüncü Baskı, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 2004, s. 37.

³¹ Buradaki “mananın niyette olması”ndan maksat, orijinalinde kastolunan lafız olup olmadığına bakmadan, her hangi bir tabirle muzâfun ileyh’in düşünülmesi, takdir edilmesidir. Bkz. Abdulganî ed-Dakr, *Mu’cemu’l-Kavâidi’l-‘Arabîyye*, s. 337.

³² Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Umer İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Abdurrezzak Mehdî, Dâru’l-Kitabi’l-‘Arabî, Beyrut 2011, c. 5, s. 69. “Kable” ve “Ba’de” kelimelerinin dört irab şekli ve açıklamaları için bkz. İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-Nedâ*, s. 36-38; Abdulkâdir b. ‘Umer el-Bagdâdî, *Hazânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-‘Arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire 1997, c. 6, s. 504.

³³ Rûm, 30/4.

halleri söz konusu olmuş olsa da, meşhur kıraatlerde ikinci ve üçüncü hâl, bulunmamaktadır.³⁴

C. "قَبْلَ" ve "بَعْدَ" Kelimelerinin Kur'ân'daki Kullanımları

"Kable" ve "ba'de" zarflarında asıl olan, kendisinden sonra gelen bir muzâfun ileyh ile izâfet halinde olmasıdır.³⁵ Fakat kimi zaman da izâfetsiz olarak bulunurlar. Hem izâfet halinde hem de izâfetsiz olduklarında, iki şekilde gelirler:

1. İzâfetli Olarak: Bu da iki türlü olur:

a. Harf-i cerraiz izâfet:

Kable için: Örneğin; "كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ", "Onlardan önce Nuh'un kavmi yalanlamıştı."³⁶; "قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ", "Firavun dedi ki: Şimdi siz benden izin almadan ona iman mı ettiniz?!"³⁷; "وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ"³⁸; "قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ", "Sâlih'in öğütlerine kavmi şöyle karşılık verdi: 'Ey Salih! Sen bugüne kadar aramızda kendisine ümit bağlanan, akli başında biriydin."³⁹

Ba'de için: Örneğin; "فَأَيُّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَأَيَّاتِهِ يُؤْمِنُونَ", "Şu halde Allah'tan ve ayelterinden sonra hangi bir söze inanacaksınız?!"⁴⁰; "فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا", "Ki Allah gökten indirdiği su ile ölü toprağı canlandırmıştır."⁴¹; "رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِأَنَّ", "Bütün bu rasulleri (rahmetin) müjdecileri ve (azabın) uyarıcıları olarak (gönderdik) ki (bu) rasullerden sonra insanın Allah karşısında bir mazereti kalmasın."⁴²; "وَلَيْنِ اتَّبَعَتْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ", "[Ey Peygamber! Bilesin ki] sana gelen bu vahiylerle rağmen onların heva ve heveslerine uyacak olursan Allah'a karşı sana sahip çıkıp yardım edecek kimse bulamazsın."⁴²

³⁴ Fâris, *İsti'mâlu "Kable" ve "Ba'de"*, s. 5.

³⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, c. 1, s. 448; Ali b. Mu'min İbn Ufûr, *el-Mukarrib*, thk. Ahmed Abdusettâr el-Cevârî, Abdullah el-Cubûrî, 1982, s. 210.

³⁶ Hacc, 22/42.

³⁷ Araf, 7/123.

³⁸ Nisa, 4/159.

³⁹ Hud, 11/62.

⁴⁰ Câsiye, 45/6.

⁴¹ Bakara, 2/164.

⁴² Bakara, 2/120.

“Kable” ve “ba’de” kelimelerinin bu durumdaki irabı zarf olmaları cihetiyle mansubtur.⁴³ Dolayısıyla “kable” ve “ba’de”, cümledeki kullanımına göre ya zarf-ı zaman veya zarf-ı mekandır.

b. Harf-i cerli izâfet:

Kable için: Örneğin; “أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ”, “Onlara kendilerinden öncekilerin haberi gelmedi mi?”⁴⁴, “وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ”, “Şayet kadınlarınızı zifaktan önce boşarsanız...”⁴⁵; “إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”, “Biz Nuh’u kavmine, acıklı/elemlî azap başlarına gelmeden önce kendilerini uyarması için rasul olarak gönderdik.”; “مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ”, “Sana vahiy gelmezden evvel sen de kavmin de bu kıssayı bilmiyordunuz.”⁴⁶

Ba’de için: Örneğin; “وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى”, “Şüphesiz biz önceki nesilleri helak ettikten sonra Musa’ya kitabı verdik.”⁴⁷, “الَّذِينَ يَنْفُضُونَ”, “Onlar Allah’a söz verdikten sonra ahidlerinden dönen kimselerdir.”⁴⁸; “فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ”, “Her kim de işlediği (hırsızlık) zulmünün akabinde tevbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tevbesini kabul eder.”; “ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”, “Sonra belki şükredersiniz diye biz sizi ölümünüzden hemen sonra dirilttik.” (Bakara, 2/56); “قَالُوا أَوِذِنَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوُّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ”, “İsrailoğulları Musa’ya şöyle karşılık verdi: ‘Sen gelmeden önce biz bu memlekette baskı, zulüm ve işkence altında yaşıyorduk. Şimdi sen geldin ama biz yine baskı ve zulüm altında yaşamaktayız. Senin gelişinle ne değişti ki?’ Bu serzeniş üzerine Musa şöyle dedi: ‘Belki de rabbiniz düşmanınızı helak edecek

⁴³ Ebû Muhammed Abdullah Cemaluddîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Kadru’n-Nedâ ve Belli’s-Sedâ*, Dâru Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût 2004, s. 36; Ebû Muhammed Abdullâh Cemâluddîn b. Yûsuf İbn Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, (Maahû Kitâbu ‘Uddetu’s-Sâlik ilâ Tahkiki Evdahi’l-Mesâlik, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Mektebetu’l-Asriyye, Beyrût ts., c. 3, s. 154; Suyûtî, *Hem’u’l-Hevâmi’ fî Şerhi Cem’i’l-Cevâmi’*, c. 3, s. 192.

⁴⁴ Tevbe, 9/70.

⁴⁵ Bakara, 2/237.

⁴⁶ Hud, 11/49.

⁴⁷ Kasas, 28/43.

⁴⁸ Bakara, 2/27.

ve onların ardından yeryüzünde size güç ve imkân verecek, sonra da ne tür işler yapacağınıza bakacak ve böylece sizi sınavacak.”⁴⁹

Bu kullanımda , “قَبْلَ” ve “بَعْدَ” mu'reb olur ve îrâbı başındaki “مِنْ” harf-i cerriden dolayı mecrûrdur.

2. İzâfetsiz Olarak: Bu da iki türlü olur:

a. İzâfetsiz zamme üzere mebnî olur. Bu durumda “kable” ve “ba'de” kelimeleri “مِنْ” harf-i cerriden sonra gelir, zamme ile mebni olur, “kable” ve “ba'de” kelimelerinden sonra bir muzâfun ileyh bulunmaz.⁵⁰ Ancak mânen takdiri şarttır.⁵¹

Kable için: Örneğin; “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ”, “Öncesinde de sonrasında da hüküm, Allah'ındır.”⁵²; “وَالْجَانَّ خَلْقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ”, “Cinlerin atası İblis'i⁵³ ise daha önce yakıp kavurucu bir ateşten yaratmıştık.”⁵⁴; “قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا

⁴⁹ A'râf, 7/129.

⁵⁰ Cemaluddîn Muhammed b. Abdillâh b. Abdillâh et-Tâî et-Teyyânî, *Serhu't-Teshîl li İbn Mâlik*, thk. Abdurrahmân Seyyid, Muhammed Bedvî el-Mahtûn, Dâru Hicr, 1990, s. 243; Muvaffakuddîn Ebî'l-Bikâî Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Mevsilî, *Serhu'l-Mufasssal li Zemahşerî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2001, s. 107-108; İbn Hişâm, *Serhu Kadru'n-Nedâ*, s. 38; Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, c. 3, s. 192.

⁵¹ Ebu Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, Âlemu'l-Kutub, Üçüncü Baskı, Beyrût 1983, c. 2, s. 319; Abdulkâdir b. 'Umer el-Bagdâdî, *Hazânetu'l-Edeb*, c. 6, s. 501-502.

⁵² Rum, 30/4. Bu âyetin kıraatı üzerinde bazı farklı okuyuşlar söz konusu olmuştur. Kıraat-ı Seb'a'da meşhur olan okuyuş, yukarıda da verildiği üzere; “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ” şeklinde iki kelimenin de zamme ile okunmasıdır. Bu okuyuşta, “kable” ve “ba'de” kelimeleri, zaman zarfı olarak kabul edilmiş ve manevi bir izâfet takdiriyle nasb mahallinde zamme üzere okunmuştur. Bu durumda âyetin takdiri şu şekilde olur: “لِلَّهِ الْأَمْرُ

”مِنْ قَبْلُ غَلِبَهُمْ وَمِنْ بَعْدِهِ”. Bu âyet “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِهِ” şeklinde iki kelimenin de kesra telaffuz edilmesiyle şâz olarak da okunmuştur. Bu durumda tenvin bulunmadığı için muzâfun ileyh takdiri söz konusudur. Dolayısıyla bunun takdiri “مِنْ قَبْلُ ذَلِكَ وَمِنْ بَعْدُ ذَلِكَ” şeklinde olur.

Yine bundan başka “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِهِ” şeklinde tenvinli kesre ve nekra olarak da okunmuştur. Bu durumda muzâfun ileyh takdir edilmiş olmaz. Bu durum “قَبْلًا و بَعْدًا” ile aynıdır. Bir başka okuyuşu ise Kisâî'nin Benî Esed kabilesinden aktardığı şu okuyuşta görüyoruz: “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِهِ” Birinci kelime tenvin ve kesre ile; ikincisi tenvinsiz ve zamme ile okunmakta. Bkz. Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, c. 2, s. 320; İbn Hişâm, *Serhu Katri'n-Nedâ*, s. 37; Abdullatîf el-Bagdâdî, *Mu'cemu'l-Kirâât*, Dâru Sa'du'd-Dîn, yy. ts., c. 7, s. 140-141.

⁵³ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu, Ankara 2015, s. 302. Çalışmamızda âyetlerin meallendirilmesinde, konuya münhasıran bazı tasarruflar yapılmış olsa da, çoğunlukla Mustafa Öztürk'ün meali esas alınmıştır.

⁵⁴ Hicr, 15/27.

”بِهِ مُتَشَاجِهًا“, “Gerçi biz dünyadayken de bunlara benzer meyveler yemiştik, diyecekler. Onlara dünyadakilere benzer meyveler ikram edilecek.”⁵⁵; “يَا زَكْرِيَّا إِنَّا” “Ey Zekeriyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğlun olacağını müjdeliyoruz. [Bilesin ki] biz bu adı daha önceden kimseye vermemiştik.”⁵⁶; “وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْخِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا”, “Onlar bundan önce Allah’a, kafirlere karşı üstünlük sağlamak için istekte bulunuyorlardı.”⁵⁷

Ba’de için: örneğin; “أُولَئِكَ أَكْثَرُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا”, “Onlar, [zor zamanlarda mallarını ve canlarını ortaya koydukları için fetihten] sonra harcama yapan ve savaşanlardan daha üstün bir dereceye sahiptirler.”⁵⁸; “لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ [Ey Peygamber!] Bundan böyle [zikri geçen] kadınlardan başka kadınlarla evlenmek sana helal değildir.”⁵⁹; “فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا حِلَّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ”, “Şayet koca, karısını üçüncü kez boşarsa, artık bundan sonra bu kadın ona helal olmaz. Taki boşanan kadın başka bir erkekle evlenir, o koca da kendisini boşarsa...”⁶⁰; “وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا”, “Sonradan iman edip imanı uğruna hicret eden ve Allah yolunda sizinle birlikte cihad eden kimseler de sizdendir.”⁶¹

Bu durumda “kable” ve “ba’de” kelimelerinin irâbı, zamme üzere mebni olmaktır. Daha önce de söylediğimiz gibi “kable” ve “ba’de” zarflarında asıl olan, kendisinden sonra gelen kelimeye muzaf olması, bir izafet terkibi içinde olmaktır.⁶² İşte burada da bir izâfet var ama bu izâfet, lafzî olarak değil, manevî olarak takdir edilir. Örneğin yukarıda geçen “قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُتُوا”

⁵⁵ Bakara, 2/25.

⁵⁶ Meryem, 19/7.

⁵⁷ Bakara, 2/89. Bu gruba dahil olan bir başka örnek ayetlerden Yusuf Suresi 80. ayeti “فَلَمَّا اسْتَيْسَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَتَانَكُمْ فَدَخَلَ عَلَيْكُمْ مُوَيْقَاتًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَزَعْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنَ أَبْرِخَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِىَ أَبِي أَوْ يُخَافَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ” görünüş olarak bu kuralın istisnası olduğu zannedilebilir. Oysa “قَبْلُ” kelimesinden sonra gelen “مَا” edatı, zâiddir. Dolayısıyla bu kullanım kaidenin istisnası değildir. Bkz. Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vecfz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru’l-Kalem Dımaşk-ed-Dâru’s-Şâmiyye Beyrût 1995, c. 1, s. 556.

⁵⁸ Hadîd, 57/10.

⁵⁹ Ahzâb, 33/52. Ayetin meali için bkz. Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s. 476.

⁶⁰ Bakara, 2/230.

⁶¹ Enfal, 8/75.

⁶² Cevherî, *es-Sihâh*, c. 2, s. 448.

63"63 ayetinde "kable" kelimesinden sonra böyle bir takdirde bulunularak ayet "هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ" şeklinde manevi bir izâfet takdir edilir. Aynı durum "ba'de" kelimesi için de geçerlidir. Örneğin yukarıda geçen "فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ" "فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ طَلَّاقِهَا حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" ayetini "وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ" ayetini ise, "وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِمْ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ" şeklinde manevi bir takdirde bulunulabilir.⁶⁵

b. İzâfetsiz ve zarf olarak nasb olur: Bu da iki türlüdür.

b1. İzâfet hem lafız hem de mana olarak takdir edilebilir: Örneğin; "دخل" "دخل الطلاب ثم دخل المعلم بعد (أو من بعده)" Bu cümlelerin takdiri şu şekilde olur: "دخل المعلم بعدهم (أو من بعدهم)".

b2. Zarf olarak tenvinli olur. (قبلاً ، بعداً) Örneğin: "ما ضربنا قطيعة البخيل قبلاً ولا" "قد صبرنا عليك قبلاً و بعداً" veya "بعداً". Ancak bu iki kullanım her ne kadar nahiv kitaplarında anlatılıyor olsa da, Kur'ân'da bu iki formda geçen bir ayet bulunmamaktadır.⁶⁶

D. "Kable" ve "Ba'de" Kelimelerine Dâir Bazı Hususiyetler

1. "Kable" ve "ba'de" kelimeleri, mutlaka izâfet halinde bulunmak durumundadır.⁶⁷ Zira "öncelik" ve "sonralık", kendi dışındaki bir şeye nispetle hüküm bildirir. Bu sebeple anlamları kendi başlarına değil, başka kelimelerle kurduğu ilişki sonucunda ortaya çıkar.⁶⁸ Bununla birlikte izafetsiz olarak geldiği durumlar da vardır. Fakat bu durumlarda da izâfet lafzen veya manen takdir edilir. Bu zarflar, izâfet halinde manaları açık, izafetsiz oldukları durumlarda müphem anlam ifade ederler. Zira "öncelik" ve "sonralık", bir şeye göre, bir şeye nispetle olur. Bu yüzden her iki kelime muzâfun ileyih ister. Anlamları, ancak izafet halinde oldukları zaman açık ve

⁶³ Bakara 2/25.

⁶⁴ Ayetteki "ba'de" kelimesi genel olarak *üçüncü talaktan sonra* şeklinde takdir edilmiştir. Bkz. Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîru'n-Neseî, (Medâriku't-Tenzîl)*, Dâru Kahramân, İstanbul 1984, c. 1, s. 116.

⁶⁵ <https://vb.tafsir.net/tafsir52769/#.WSC59MahnIU1>.

⁶⁶ Fâris Ali Sâlim, *İsti'malu 'kable' ve 'ba'de'*, s. 5.

⁶⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, c. 2, s. 320.

⁶⁸ Muhammed b. Abdulmun'im el-Cevherî, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, thk. Nevvâf b. Cezâu'l-Hârisî, Câmiâtu'l-İslâmiyye, Medîne 2004, s. 258.

belirgin olur.⁶⁹ Dolayısıyla izâfet durumunda anlamlarını tayin etmek, mümkündür.⁷⁰

2. Şayet her iki kelime ile muayyen, belirli bir zaman veya mekan kastedilecek olunursa, izâfette muzâfun ileyh belirtilir. Örneğin; “جئتُ قبلُ” veya izâfet hazf edilip zamme üzere mebni yapılır: “جئتُك قبلُ أو بعدُ” Veya izâfet hazf edilip zamme üzere mebni yapılır: “جئتُك قبلُ أو بعدُ” veya “من” harf-i cerri ile: “جئتُك من قبلُ أو من بعدُ”. Yani bu kullanımlarda, muayyen olan bir şeye göre *gelme* eylemi gerçekleşmiş olmaktadır. Her ne kadar ikinci kullanımda izafet lafzen hazf edilmiş olsa da, aslında mana olarak hazf edilmiş değildir. Zira niyette takdir edilmektedir. Dolayısıyla bu her iki kullanımda da “öncelik” ve “sonralık” *muayyen* bir zaman veya mekana nispet edilmiş olur.

Şayet her iki kelime ile *muayyen* bir zaman veya mekanı değil de, *müphem* bir zaman veya mekan ifade edilmek istenilirse, o takdirde izâfet hazf edilir ve takdiri lafzen de, manen de düşünülmez. Tenvin alır ve mana müphem olur: “جئتُك قبلُ أو بعدُ” veya “من” harf-i cerri ile “جئتُك من قبلُ أو من بعدُ”⁷¹

3. Şu halde “kable” ve “ba’de” kelimeleri, özellikle izâfetsiz geldikleri zaman, mübhemlik arz ederler. Yani kendilerinden maksûd olan manayı ifadede belirsizlik hasıl olur. Zira bu zarflar, *öncelik* ve *sonralık* ifade ederken, belli bir şeye göre *öncelik* ve *sonralık* ifade etmek zorundadırlar. Bunun için de mutlaka izâfetli olarak gelmek durumundadırlar. İzâfetsiz geldikleri zaman, manayı ifade etmekte yetersiz kalırlar ki bu durum, müphemliğe sebep olur. Aslında “kable” ve “ba’de” kelimeleri, tamamıyla müphem zarf kavramları olarak tarif ediliyor olsa da⁷², özellikle izafetsiz olarak geldikleri durumlarda, mübhemlik daha belirgindir.

⁶⁹ Abdulganî, *Mu’cemu’l-Kavâidi’l-‘Arabiyye*, s. 123.

⁷⁰ Şerhu’l-Mugni müellifinin hata ettiği zannedilen şu sözleri, işte bu gerçeğe işaret etmektedir: “اعلم ان كل واحد من قبل و بعد لا يفيد بدون الاضافة” Müellif bu sözüyle bu iki kelimenin izâfetsiz olarak gelmeyeceklerini değil, ancak izafet halinde maksatlarını ifade edebileceklerini; zira “öncelik” ve “sonralık”ın ancak bir şeye nispetle mümkün olabileceğini anlatmak istemektedir. Nitekim bu iki kelimenin izâfetsiz olarak geldiği durumları izâh etmektedir. Ancak anlatmak istediği “öncelik” ve “sonralık”ın bir başka şeye nispetle mümkün olabileceği, ancak bu durumda mana ifade edeceğidir. Kanaatimizce burada ne müellif hatası ne de bir istinsah hatası vardır. Bkz. Muhammed b. Abdurrahîm Amrî Meylânî, *Şerhu’l-Mugni fî Fenni’n-Nahv*, Dersaâdet 1311, s. 50.

⁷¹ Mustafa el-Galâyînî, *Câmi’u’d-Durûsi’l-‘Arabiyye*, el-Mektebetu’l-Asriyye, Yirmisekizinci Baskı, Beyrût 1993, c. 3, s. 60.

⁷² Abdulganî, *Mu’cemu’l-Kavâidi’l-‘Arabiyye*, s. 123.

Bunu şu ayetler üzerinden örneklendirebiliriz: “وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ” [Ey Peygamber!] İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimseleri, ‘İçinde derelerin çağıldadığı cennetler sizi bekliyor’ diye müjdele. Onlara cennetteki meyvelerden ikram edildiğinde, ‘Bu bizim daha önceden rızıklandığımız şey olsa gerek.’ diyecekler. Evet, onlara benzer meyveler ikram edilecek. Ayrıca onlar cennette tertemiz eşlere sahip olacaklar ve orada temelli kalacaklardır.”⁷³ Bu ayette geçen “min kablu” ifadesi, izafetsiz geldiği için, tasrih edilmemiş, maksud olunan öncelik, hangi şeye (muzafun ileyh) göre olduğu mübeyyen olmadığı için, bir müphemlik söz konusudur. Nitekim müfessirler de bu müphemlikten mütevellit farklı görüşlere kâil olmuşlardır. Müfessirlerin bir kısmı, buradaki önceliğin dünya olduğu ve kıyaslamanın da dünya nimetleri ile cennet nimetleri arasında söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁴ İbn Mesud, İbn Abbas, Mücâhid, Katâde gibi alimler bu görüştedirler.⁷⁵ Diğer bir kısım müfessirler ise, teşâbühün dünya-cennet arasında değil; aksine cennetin kendisinde peşisıra ikram edilen nimetler arasında olup, kendilerine ikram edilen her bir nimet sonrasında tekrar verilen nimetlerden tadıldığında, cennetlikler daha önce kendilerine ikram edilmiş olunan nimete benzerliğe hayret edip “Bu daha önce tattığımız nimet olsa gerek.” diyecekler⁷⁶ veya cennetteki ağaçlardan, meyvaları her toplandığında, yerine yenisinin çıkması ve bu yeni çıkan meyvalar ile öncekiler arasındaki teşâbühün söz konusu olabileceğini savunmuşlardır. Ebu Ubeyd, Yahya b. Ebi Kesir bu görüştedir.⁷⁷ Farklı bir başka görüşte ise ayetteki “min kablu” ifadesiyle kastedilenin, “İşte cenneteki bu rızık, bize dünyada iken vahdedilendi.” şeklinde olabileceği ifade

⁷³ Bakara, 2/25.

⁷⁴ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *El-Hidâyeti ilâ Bulugi'l-Merâm*, Câmiatü's-Şârika, Külliyyetu'd-Dîrâsâtî'l-'Ulyâ ve'l-Bahsu'l'İlmî, Birleşik Arab Emirlikleri, 2008, c. 1, s. 197; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nuked ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrût, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyyeti, ts., c. 1, s. 86; Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 2005, c. 1, s. 405; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mubeyyini limâ Tadammannahû mine's-Sunneti ve Âyi'l-Furkân*, thk. Abdullâh b. Adilmuhsin Türkî, Muesseseti'r-Risâle, Beyrût 2006, c. 1, s. 361.

⁷⁵ Mâverdî, *en-Nuked ve'l-Uyûn*, c. 1, s. 86.

⁷⁶ Mekki b. Ebî Tâlib, *El-Hidâyeti ilâ Bulugi'l-Merâm*, c. 1, s. 197; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 1, s. 361.

⁷⁷ Mâverdî, *en-Nuked ve'l-Uyûn*, c. 1, s. 86; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîd*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyyeti, Beyrût 1993, c. 1, s. 257-258.

edilmiştir.⁷⁸ Ancak Ebû Hayyân bu sonuncu görüşü doğru bulmaz, bunu da ayetteki “kablû” kelimesinin başındaki “من” harf-i cerrinin gâyenin başlangıcı (لَا تَبْدَأُ الْعَايَةَ) olmasıyla gerekçelendirir.⁷⁹

Buradaki ihtilaf, ayetteki قبل kelimesinin izâfetten yoksun olarak gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun bir başka örneğini de “Ba’de” kelimesinin izafetten yoksun olarak geldiği şu ayette görebiliriz: “لَا يَحِلُّ لَكَ الْبَسَاءُ” [Ey Nebi!] Bundan böyle [daha önce zikri geçen] kadınlardan başka kadınlarla evlenmek sana helal değildir. Güzellikleri hoşuna gitse bile, mevcut eşlerini boşayıp onların yerine başka kadınlarla da evlenemezsin. Ancak sahip olduğun cariyeler hususunda bu yasak hükmü geçerli değildir. [Unutma ki] Allah her şeyi görüp gözetmektedir.”⁸⁰

Bu ayette Hz. Peygamber’in evliliğine dair bir sınırlama getirilmekte⁸¹ ve bir kısım kadınlarla evlenmesi artık yasaklanmaktadır. Fakat bu bir kısım kadınların kimler olduğu, ayette geçen “مِنْ بَعْدُ” ifadesi nedeniyle müphem kalmaktadır. Zira burada “ba’de” kelimesi, kendisini tasrih edecek olan muzâfun ileyh’ten bağımsız olarak geldiği için, kastedilen kadınların kimler olduğu açık değildir. Bu belirsizlik ise, maksûd olan kadınların kimler olduğu hakkında, müphemliğe sebep olmuştur. Dolayısıyla bu belirsizlik, doğal olarak farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁸² Nitekim, bu kadınların kimler olduğu hakkında, temel olarak üç farklı görüş bulunmaktadır.⁸³

⁷⁸ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, c. 1, s. 405; Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Muhîd*, c. 1, s. 258.

⁷⁹ Ebû Hayyân, *Tefsîru’l-Bahru’l-Muhîd*, c. 1, s. 258.

⁸⁰ Ahzab, 33/52.

⁸¹ Bu sınırlandırmanın adet’te mi, ma’dûd’da mı olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Adet ile ma’dûd olması arasındaki fark şudur: Adette olursa, sayı esas olur ve Rasulullah’ın dokuz [Zâdu’l-Mesîr, c. 6, s. 409] eşinden birisi vefat ettiğinde, yerine dokuzu tamamlayacak bir başka eş alabilir veya bütün eşleri vefat etse, dokuz sayısına kadar evlenmesi mümkün olur. Yani nasıl ki müminlere dört sayısı evlilikte nisaptır, Rasul’ün nisabı da dokuz olur ve bu sayıyı geçemez. Ancak ayette kastedilen ma’dûd ise, o zaman eşlerinin kendileri esas olur ve onlardan her hangi birisi veya hepsi vefat etse, onların yerine bir başkası ile evlenmesi helal olmaz. Zira bu durumda eşleri esas olur ve ayette kastedilen söz konusu eşlerinden sonra bir başka kadınla evlenmesi yasaklanmış olur. Şa’râvî, ayette kastedilen durumun, ikinci seçenek olduğu görüşündedir. Bkz. Muhammed Mûtevellâ eş-Şa’râvî, *Tefsîru’s-Şa’râvî*, yy. 1991, c. 19, s. 12118.

⁸² Abdulkarîm el-Hatîb, *Et-Tefsîru’l-Kur’ânî li’l-Kur’ân*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, yy. 1970, c. 4, s. 740.

⁸³ Bu konuda toplamda yedi farklı görüş bulunmaktadır. Ayrıntısı için Bkz. Kurtubî, *el-*

a. Allah'ı, seni ve âhiret yurdunu tercih eden o nikahında bulunan eşlerinden sonra, artık kadınlar sana helal değildir.⁸⁴ İbn Abbas ve Katâde bu görüştedir.⁸⁵

b. Şu ayette bahsedilenlerden gayrisi sana helal değildir. "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ بِمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَزْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِن وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا", "Ey Nebi! Biz sana mehirlerini verdiği eşlerini ve savaşlarda Allah'ın ganimet olarak sana verdiği kadınları helal kıldık. Seninle birlikte hicret eden amcalarının kızları, halalarının kızları, dayılarının kızları ve teyzelerinin kızlarıyla evlenmene de izin verdik. Bir de mehir talebinde bulunmaksızın Nebi'ye eş olmayı isteyen ve Nebi'nin de kendisiyle evlenmeyi kabul ettiği mümin kadınları da helal kıldık. Ancak bu son hüküm diğer mininlere değil, yalnız sana mahsustur. Müminlerin eşleri ve cariyeleriyle ilgili hükümleri ise daha önce bildirmiştik. Güçlkle karşılaşmayasın diye biz sana mahsus hükümler koyduk. Allah çok hoş görülü, çok merhametlidir."⁸⁶ İşte bu ayette

Câmi', c. 17, s. 195-198. Krş. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, s. 476. Ancak biz, konumuzu ayrıntıya boğmamak için birbirine yakın görüşleri birleştirerek temel olarak bu görüş farklılıklarını üç kategoride değerlendiren tefsirlerimizi esas aldık.

⁸⁴ Bu görüşte olanlar, Hz. Peygamberin eşlerini kendisi ve dünyalık arasında muhayyer bıraktığında, eşlerinin Allah'ı, Rasulünü ve ahiret yurdunu seçmelerinden dolayı elde ettikleri fazilet ile başka kadınlardan ayrılıp mümtaz bir konum elde ettiklerini ve işte bu mevkilerini ve itibarlarını muhafaza için Nebi (as)'ın başka kadınlarla evlenmesinin yasaklandığı yorumunda bulunurlar. Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, c. 8, s. 404; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 5, c. 86; Komisyon, *et-Tefsîru'l-Müeyesser*, Medîne 2009, s. 425; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kâhire 2000, c. 7, s. 403; Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, thk. Abdullatîf Hasan Abdurrahmân, *Tefsîru'l-Kurşeyrî (Letâifu'l-İşârât)*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût 2007, c. 3, s. 43; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, c. 5, s. 180; Ebu Tayyib Siddik b. Hasan b. Ali Huseyn el-Kinnûcî el-Buhari, *Fethu'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. İbrâhîm el-Ensârî, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût 1992, c. 11, s. 121. [Müfessirin künyesi yetişip büyüdüğü Uttar Pradeş eyaletine nispeten "Kannûcî" veya "Kannevcî" olarak da bilinmektedir. Ayrıntı için bkz. Abdulhamit Birışık ve A. Cümeýt Eren, *DÎA*, "Siddîk Hasan Han" md., c. 37, s. 92.]

⁸⁵ İbn Kesîr ve Şevkânî, bu görüşe sahip olanları İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, Hasan, İbn Sîrîn, Ebu Bekr b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm, İbn Zeyd ve İbn Cerîr olarak sayar. Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, c. 5, s. 180; Muhammed b. Ali Muhammed eş-Şevkânî, *Fethul Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrahmân Umeyra, yy. 1994, c. 4, s. 387.

⁸⁶ Ahzab, 33/50.

sayılanlardan başkası, Hz. Peygamber'e haram kılınmıştır.⁸⁷ Ubey b. Ka'b, İkrime ve Dahhâk⁸⁸ bu görüştedir.

c. Sana sadece Müslüman kadınlar helaldir. Yahudi, Hristiyan ve müşrik gibi Müslüman olmayan kadınlar ise, sana helal değildir. Mücâhid bu görüştedir.⁸⁹

Taberi, bu üç görüşü serdettikten sonra, sıhhat bakımından burada en sağlam görüşün, ikinci seçenekte belirtilen görüş olduğunu söyler.⁹⁰ Buna göre Taberi açısından Ahzab Suresi'nin 52. ayetinin tefsiri, aynı suresin 50. ayeti olmaktadır.

4. Şu iki ayette "kable" kelimesinin her ikisi de "من" harf-i cerrinden sonra gelmesine rağmen, birisinde zamme, ikincisinde ise mecrur olarak gelmiştir.

“قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ”

“وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ”

⁸⁷ Ahzâb Suresi 52. ayetinde geçen "ba'de" kelimesinden kastedilenlerin, Ahzab Suresi 50. ayette anlatılan dört sınıf kadınlar olması halinde, 52. ayetteki "ba'de" kelimesi, *zamâniyye* değil, *vasfiyye* anlamındadır. Buna göre anlam, "Bundan sonra..." değil; "Vasıfları 50. ayette sayılan dört sınıf kadınlardan başkası sana helal olmaz" şeklinde olur. Bkz. Abdülkerîm el-Hatîb, *Et-Tefsîru'l-Kur'ânî*, c. 4, s. 740. Yazar her ne kadar bu ihtimal üzerinde duruyorsa da, sonuçta ayetteki "ba'de" zarfını, vasfiyye olarak değil, zamaniyye olarak alır ve ayetin manasını, "Bu andan itibaren sana başka kadınlarla evlenmen helal olmaz" şeklinde kabul eder ve bunu da kendisini Rasûlullah'a hibe eden kadınlar karşısında üzerindeki yükü hafifletmek olarak ta'lil eder. Bkz. a.g.e., c. 4, s. 740-741.

⁸⁸ Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî (Meâlimu't-Tenzîl)*, thk. Komisyon, Dâru Tayyibe, Riyâd 1409h, c. 6, s. 367; Abdurrahmân b. Muhammed İbn İdrîs Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm Musneden an Rasûlillahi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn (Tefsîru İbn Ebî Hâtim)*, thk. Es'ad Muhammed Tayyib, Mektebetu Nezâr Mustafâ Bâz, Riyad 1997, c. 10, s. 3147.

⁸⁹ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, c. 19, s. 150; Maverdî, *en-Nüked ve'l-'Uyûn*, c. 4, s. 417; Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sunne*, c. 8, s. 404-405; Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zeyd es-Se'âlebî, *Tefsîru's-Se'âlebî (el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân)*, thk. Ali Muhammed Muavvîd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1997, c. 4, s. 355; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, c. 5, s. 181; Ebu'l-Ferec Cemaluddîn Abdurrahmân b. Ali İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Üçüncü Baskı, Beyrût 1984, c. 6, s. 409; Ebû Muhammed Abdilhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Temmâm İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfî Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2001, c. 4, s. 394. Kurtubî, bu üçüncü görüşü uzak bir ihtimal olarak görür. Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, c. 17, s. 197. Zira Yahudi, Hristiyan gibi farklı din mensubu kadınların, o halleri ile müminlerin anneleri olma sıfatını taşımaya ehil olmadıkları düşünülmüştür. Bkz. Şevkânî, *Fethul Kadir*, c. 4, s. 387.

⁹⁰ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, c. 19, s. 146-150.

Görüldüğü üzere, her iki ayette de “kable” kelimesi, “من” harf-i cerrinden sonra gelmiştir. Fakat buna rağmen birinci ayette “kable” kelimesi zamme ile (قَبْلَ) harekelenmiş iken ikinci ayette mecrur (قَبْلِ) olarak harekelenmiştir. Bunun sebebi şudur: Birinci ayette “kable” zarfı, izâfetli olarak gelmesi gerekirken, izâfetsiz olarak gelmiş, lafzen izâfet hazf edilmiş, ancak mana olarak takdir edilmiş, mananın varlığı niyette saklı tutulmuştur. Bu durumda, her ne kadar “من” harf-i cerrinden sonra geliyor olsa da zamme üzere mebni kılınmıştır.

Ancak ikinci ayette, “kable” kelimesinden sonra izâfet hem lafzen hem de manen mevcut olduğu için, mebni olmamış, aksine mureb olup “من” harf-i cerrinin ameliyle mecrur olmuştur. Bu hususa işaret etmesi açısından her iki zarfın da kullanıldığı şu iki ayet, güzel bir örnektir: “ مَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ”, “Göklerin ve yerin ezeli-ebedî mirasçısı Allah olduğu halde, siz ne diye malınızdan mülkünüzden O'nun yolunda harcamıyorsunuz?! [Bilin ki] sizden Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda mallarından harcayan ve savaşanlar diğerleriyle eşit değildir. Bu kimseler, [zor zamanlarda mallarını ve canlarını ortaya koydukları için] fetihten sonra harcama yapan ve savaşanlardan daha üstün bir dereceye sahiptirler. Bununla birlikte, Allah hepsine cennet vaat etmiştir. [Unutmayın ki] Allah yapıp ettiğiniz her şeyden haberdardır.”⁹¹ Görüldüğü üzere birinci zarf olan “kable” kelimesi, “Fetih” kelimesiyle izâfet halinde olup zaman zarfı olarak mansub olmuş; ancak ikincisi olan “ba'de” kelimesi, bu izâfetten soyutlandığı ama niyette mevcut olduğu için, başında “من” harf-i cerri gelmiş olsa da, mecrur olmamış, zamme ile mebni olmuştur. Bu hususa şu ayeti de örnek verebiliriz: “ أَوْ تَقُولُوا “إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ”, “Yahut 'Allah'tan başka varlıklara ilkin atalarımız tanrılık yakıştırdı. Biz onlardan sonra dünyaya gelmiş bir nesiliz. Rabbimiz! Bu bozuk inancı ortaya çıkaran atalarımızın yanlışları yüzünden bizi helak mi edeceksin?’ diye mazeret üretmemeniz içindir.”⁹²

5. Açıklandığı üzere “Kable” ve “Ba'de” kelimeleri, izâfet hazfedilip manen kastedildiğinde zamme üzere mabnî olurlar. “قَالُوا هَذَا الَّذِي رُفِقْنَا مِنْ قَبْلُ”

⁹¹ Hadid, 57/10.

⁹² Araf, 7/173.

ayetinde veya “وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ”⁹³ ayetinde olduğu gibi. Ancak bu ve benzeri ayetlerde geçen “Kable” ve “Ba’de” kelimeleri, zamme üzere mebni olduğunda, neden mansub veya mecrur olarak gelmez de, zamme üzere mebni olarak gelir?

Cevheri, bunun sebebinin “kable” ve “ba’de” kelimelerinin zamme ile merfu olunması gereken fail, mübteda veya haber makamında gelmeyeceğini okuyucu bilebileceği ve bu sebeple de zamme ile gelmiş olmasının burada farklı bir sebepten, yani izafetin taraflarından birisinin hazf edilmiş olmasından kaynaklanacağına okuyucunun dikkatini çekmek için olduğunu söyler.⁹⁴ Şerhu’l-Mugnî eserinin müellifi ise şu açıklamayı yapar: “Kable” ve “Ba’de” kelimeleri izâfetsiz olarak geldiği ve aynı zamanda muzâfun ileyh manen kastedildiğinde mebnî olurlar. Zira bu durumda, kendi başlarına bir mana ifade edemeyip mana ifade etmesi için başka kelimelere ihtiyaç hisseden harflere benzerler. Harf ise, mebnîdir. İşte burada da bu zarflar, harfler gibi mebnî olurlar. Ancak sâkin değil, hareke alarak mebni olurlar. Zira bu kelimelerin son harflerinden bir önceki harfler [“ب” ve “ع” harfleri] zaten sukun halindedirler. Şayet bu kelimelerin son harfleri de sukûn olursa, o zaman iki sakin harf (iltikâu’s-sâkineyn) yan yana gelmiş olacaktır. Dolayısı ile bu durumdan kaçınmak için harekeli olarak mebni olmuşlardır. Bununla birlikte fetha ve kesra ile değil de, zamme ile mebni kılınmasına gelince, bu zarflar mureb olduklarında zaten fetha ile ve “من” harf-i cerri geldiğinde de kesra ile okunmaktadırlar. Şayet bu iki harekeden birisi ile mebni olacak olsa idi, belirsizlik ve iltibas hasıl olurdu. İşte bu iki durumdan farklı bir hal üzere olduğunun anlaşılması için, zamme ile mebni olurlar ki diğer iki duruma muhalif olduğu tefrik edilebilsin.⁹⁵ Ayrıca burada muzâf ve muzâfun ileyh her ikisi tek bir kelime gibi olup cümlelerin sâdece bir parçası gibidir. Oysa cümlelerin bir parçası hüküm bildiren bir mana ifade etmez. Dolayısıyla burada harf mesabesinde olup hakkı mebnî olmaktır, mebnî olmanın aslı ise sukûndur. Mebnî olmak da irâbın zıddıdır; zira hareke irâbın konusudur. Harekenin zıddı ise sukûndur. Dolayısıyla sukûn üzere mebnî olması gerekirken “لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ” örneğinde de olduğu gibi, sukûn üzere olmaktan da menedilmiş durumdadırlar. Bunun sebebi, harf görünümüne münker olmaması içindir. Dolayısıyla “هَلْ” ve “بَلْ” kaidelerinde de olduğu

⁹³ Enfâl, 8/75.

⁹⁴ Cevherî, *es-Sihâh*, c. 2, s. 448.

⁹⁵ Muhammed b. Abdurrahîm Amrî Meylânî, *Şerhu’l-Mugnî fî Fenni’n-Nahv*, Dersâadet 1311h, s. 51. [Diğer nüshasında, s. 57]

gibi⁹⁶ ve yine isim ve harf olmak arasında mütereddit olması nedeniyle harekelenmiştir. Ancak fetha ile harekelenemez; zira "قَبْلَكَ و بَعْدَكَ" şeklindeki kullanımlarında zaten fetha ile harekelenmektedir. Kesra ile de harekelenemez; zira "مَنْ قَبْلَكَ و مَنْ بَعْدَكَ" şeklindeki kullanımı da mevcut olduğu için iltibas söz konusu olacaktır. Bu durumda tefrik-i tâm için geriye zamme kalmaktadır ve bu sebeple zamme ile harekelenmiştir.⁹⁷ Enbârî bu iltibasın giderilmesi için zamme gelmesi yanında, ikinci bir sebep olarak da zammenin, hareketler içinde en güçlü hareke olmasını gerekçe gösterir. Zira bu durumda, izev olarak geldiği muzâfun ileyhe göndermede bulunur, bunu da hareketlerin en güçlüsü ile îfâ eder.⁹⁸

6. Gerek "kable" ve gerekse "ba'de" kelimeleri her ne kadar Arap Dili açısından hem zaman zarfı ve hem de mekan zarfı olarak kullanılıyor olsa da, bu kelimelerin Kur'ân'da "ba'de"nin 200 civarı, "kable"nin ise 200'ü aşkın ayetteki kullanımlarında sadece zaman zarfı olarak kullanıldığı ve fakat mekan zarfı olarak kullanılmadığı, yaptığımız incelemede tespit ettiğimiz dikkat çekici bir husustur. Nitekim Suyûtî'nin "ba'de" kelimesinin izâfeti gerektiren bir zaman zarfı olduğunu zikredip mekan zarfı olduğuna dair bir kayıta bulunmaması, bu iki kelimenin Kur'ân'daki kullanımına yönelik isabetli bir tespittir.⁹⁹ Yine *el-Misbâhu'l-Münîr* eserinin müellifi de "ba'de" kelimesi özelinde bu kelimelerin izâfeti gerekli olan müphem zaman zarfı olduğunu söylemesi ve mekan zarfı olduğuna dair bir değerlendirmede bulunmaması, yine bizce Kur'ân'daki kullanımına yönelik bir başka isabetli tespittir.¹⁰⁰ Fakat bu iki müellifi tespitlerinde hatalı bulup eleştiren Abbâs Hasan, bu iki kelimenin hem zaman zarfı, hem de mekan zarfı olarak kullanıldığını ve bu hususa *et-Tasrîh* isimli eserin müellifinin "kable" ve "Ba'de" kelimelerini hem zaman, hem de mekan zarfı olarak tanıtmaması¹⁰¹

⁹⁶ Bkz. Sibeveyh, *el-Kitâb*, c. 3, s. 286.

⁹⁷ Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî 'Îsâ el-Medîni el-İsfehânî, *el-Mecmû'u'l-Mugîs fî Garîbeyi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, thk. Abdülkerîm Garbâvâ, Câmî'atu Ummi'l-Kurâ, Merkezi'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî 1988, c. 2, s. 658. Krş. Şerefuddîn el-Huseyn b. Abdullâh et-Tîbiyyu, *Futûhu'l-Gayb fî'l-Keşfi an Kınâi'r-Raybi*, [Hâşiyetu't-Tîbî ale'l-Keşşâf], Dubay 2013, s. 210-211.

⁹⁸ Ebu'l-Berekât Abdurrahmân Muhammed b. Ebû Saîd el-Enbârî, *Kitâbu Esrârî'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Matbûatu'l-Mecmeu'l-İlmî el-'Arabî, Dimaşk 1957, s. 31-32.

⁹⁹ Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi*, c. 3, s. 192.

¹⁰⁰ Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Münîr fî Garîbi'l-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-İlmîyye, Beyrût ts., [Mektebetu's-Şâmîle, c. 1, s. 53.

¹⁰¹ Cemâluddîn Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Yûsuf b. Hişâm el-Ensârî, *Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavdîh ev et-Tasrîh bi Madmûni't-Tavdîh fî'n-Nahv*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrût 2000, c. 1, s. 718. "داري قبل دارك أو بعدها".

delil göstererek söz konusu söyleme itiraz etse de, görüşüne Kur’ân’dan bir örnek verememiş, bunun yerine kaynak gösterdiği eserin müellifinden iktibasla verdiği misal Kur’ân dışından “داري قبل دارك او بعدك”, “Benim evim, senin evinden önce/sonradır” şeklinde olmuştur.¹⁰²

Görüldüğü üzere buradaki ihtilaf, yazarın karşı çıktığı tespitlerin Arap Dili’de cârî olan bir kuralla alakalı olmayıp bu iki kelimenin Kur’ân’a hâs olan kullanımlar olduğunu dikkatinden kaçırmış olmasından kaynaklandığı açıktır. Zira bu iki kelimenin Arapça’nın günlük kullanımda zaman ve mekan zarfı olarak kullanıldığı reddedilmemektedir. Kendisinin de verdiği örnekte olduğu gibi, grek “kable” ve gerekse “ba’de” zarfları, zaman zarfı olarak kullanıldıkları gibi, mekan zarfı olarak da kullanılmaktadırlar. Ancak bu iki kelime –ilginçtir- Kur’ân’da sadce zaman zarfı olarak kullanılmışlardır. Mekan zarfı olarak kullanıldıklarına dair tek bir örnek dahi yoktur.¹⁰³

7. Gerek “Kable” ve gerekse “Ba’de” kelimelerinin başına, sadece “من” harf-i cerri gelebilir.¹⁰⁴

8. Fâris Ali Sâlim’e göre “قبل” ve “بعد” kelimelerinden önce “من” harf-i cerrinin gelip gelmemesi hususunda muayyen bir kaide bulunmamaktadır¹⁰⁵. Bazı ayetlerde “من” harf-i cerri kullanılmış iken, bazı ayetlerde bu harf-i cerr kullanılmadan maksat ifade edilmiştir. Bu tespitini şu ayet örnekleriyle delillendirmektedir:

Kable için:

”وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ“¹⁰⁶

¹⁰² Bkz. Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Meârif, yy. ts., c. 2, s. 283-284.

¹⁰³ Yazarın bu hususu dikkatinden kaçırdığı, verdiği örnekten de anlaşılmaktadır. Zira mevzu Kur’ân üzere iken, kendisi Kur’ân dışı bir örnekle bu zarfların zaman-mekan kullanımını ispata çalışmaktadır. Oysa bu iki kelimenin günlük konuşulan Arapça Dili’nde zaman ve mekan zarfı olarak kullanıldığı, ispata gerek duyulmayacak denli açık ve bârizdir. Bkz. Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, c. 2, s. 283-284.

¹⁰⁴ Bu kullanım Kur’ân’da bolca mevcuttur. İlk altı suredeki kullanımları için bkz. Kable için: Bakara, 2/4, 21, 25, 89, 91, 108, 118, 183, 198, 214, 237, 254, 286; Âli İmrân, 3/4, 11, 93, 137, 143, 144, 164, 183, 184, 186; Nisâ, 4/26, 47, 60, 94, 131, 136, 162, 164; Mâide, 5/5, 34, 57, 59, 75, 77, 102; Enâm, 6/6, 10, 28, 34, 42, 84, 148, 156, 158; Ba’de için: Bakara, 2/27, 51, 52, 56, 64, 74, 75, 87, 92, 109, 133, 145, 159, 209, 211, 213, 230, 246, 253; Âli İmrân, 3/19, 61, 65, 89, 94, 105, 152, 154, 160, 172; Nisâ, 4/11, 12, 24, 115, 153, 163; Mâide, 5/39, 41, 43, 106; Enâm, 6/6, 54, 133. Bütün kullanımları için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu’cemu'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*, Dâru'l-Fikr, 1991, [Kable] s. 673-677, [Ba’de] s. 160-163.

¹⁰⁵ Fâris Ali Sâlim, İsti’malu ‘kable’ ve ‘ba’de’ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Sahihu’l-Buhâri, s. 6.

¹⁰⁶ Yûsuf, 12/109.

107 "وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ";

108 "وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ";

109 "وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ"

Ba'de için:

110 "فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا";

111 "فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ";

112 "فَبَايَ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ";

113 "وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ"

Bu belirsizlik nedeniyle "kable" ve "ba'de" kelimelerinin başına gelen "من" harf-i cerri hususunda dil bilimi alimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlere göre "kable" ve "ba'de" kelimeleri başına gelen "من" harf-i cerri şu üç husustan birisi olabilir:

a. Gâye-i İbtidâiyedir.

b. "ني" manasındadır.

c. Zâiddir.

Fâris Ali Sâlim, bu zarfların başındaki "من" harf-i cerrinin, üçüncü şıkta bahsedilen durum olduğunu, yani zâid olabileceği iddiâsındadır.¹¹⁴ Kanaatimizce Fâris Ali Sâlim bu konuda yanılmaktadır. Zira "kable" ve "ba'de" kelimelerinin başına gelen "من" harf-i cerri, çok ince bir manayı ayetin mazmûnuna dahil eylemek için gelmektedir. Aksi halde herhangi bir kaide ve kurala dayanmadan gelişi güzel bir kullanımın olduğu söylenmiş olunur ki bu doğru olmasa gerektir. Bu konuya yazdığı kapsamlı çalışmasında değinen Sâmîrrâî, birtakım örnekler vererek izah ettiği "من" harf-i cerrinin bu kelimelerin başında bulunma sebebinin birinci şıkta verilen durum, yani

¹⁰⁷ Enbiya, 21/7.

¹⁰⁸ Enbiyâ, 21/25.

¹⁰⁹ Furkân, 25/20.

¹¹⁰ Bakara, 2/164.

¹¹¹ Ankebût, 29/63.

¹¹² Câsiye, 45/5.

¹¹³ Beyyine, 98/4.

¹¹⁴ Bkz. Fâris Ali Sâlim, *İsti'mâlu "kable" ve "ba'de"*, s. 8.

gâye-i İbtidâiyye olması olarak belirler ki cumhurun görüşü de bu yöndedir.¹¹⁵ Sâmîrrâî'ye göre, “kable” ve “ba'de” kelimeleri başında gelen “من” harf-i cerri, “ني” manasında olamaz; zira kelimelerde asıl olan, mananın vekâletsiz ifade edilmesidir. Bu nedenle “ني” manasına yorumlanamaz. Zâid de olamaz, zira asıl olan aynı zamanda zâid de olmamaktır. Bu durumda şayet harf-i cerrde vâz olunduğu mana sabit ise, evla olanın, o mana üzere sabit bırakılmasıdır. Sadece aslî mana müteazzir olduğunda asıl manasından başka bir manaya tasarrufu mümkün olabilir. Bu durumda doğru olan “من” harf-i cerrinin *gâye-i ibtidâiyye* olmasıdır.¹¹⁶ Sâmîrrâî bu görüşünü müdellel kılmak için, iki ayet üzerinden şöyle bir açıklama yapar:

Allah Teala şöyle buyuruyor: “وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ ”*“Sizi yaratan, vakti gelince canınızı alacak olan Allah'tır. O, kiminizi ömrün en düşkün dönemine, insanın ne yaptığını ve ne söylediğini bilemez hale geldiği ihtiyarlık/bunaklık çağına kadar yaşatır. Şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeye güce yetendir.”*¹¹⁷ Bir başka ayette ise şöyle buyuruyor: “وَمِنْكُمْ مَنْ يَتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ”*“Kiminiz hayatının baharında iken ölür; kiminiz ise düşkünlük çağına kadar yaşar ve sonunda daha önce bildiklerini bilmez, geçmişe dair hemen hiçbir şeyi hatırlamaz hale gelir.”*¹¹⁸

Görüldüğü üzere, bu ayetlerden birincisinde “من” harf-i cerri bulunmazken, ikincisinde “من” harf-i cerri bulunmaktadır. Zannedildiği üzere buradaki “من” harf-i cerri, zaid olarak gelmiş gibi görünmektedir. Oysa daha yakından bakıldığında, özellikle ayet siyak-sibakı çerçevesinde düşünüldüğünde, aslında orada hiçbir harfin fazlalıktan, zâid olarak gelmediği, fakat bir amacı, bir manayı vurgulamak için bulunduğu fark edilecektir. Bunu görebilmek için, şimdi ayetleri, siyaklarıyla birlikte tekrar görelim:

¹¹⁵ Fâdıl Sâlih es-Sâmîrrâî, *Meânî'n-Nahv*, Dâru'l-Fikr 'Ummân 2000, c. 2, s. 193. Fâris Ali ise, Nahivcilerin genelinin “من” harf-i cerrinin zâid olarak geldiği görüşünde olduklarını iddia etmektedir. Bkz. Fâris, *İsti'mâlu "kable" ve "ba'de"*, s. 8.

¹¹⁶ Sâmîrrâî, *Meânî'n-Nahv*, c. 2, s. 193-194.

¹¹⁷ Nahl, 16/70.

¹¹⁸ Hacc, 22/5.

Birinci ayetin siyaki şu şekilde: " وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ. ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا يَخْرُجُ مِنْ بَطْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ. وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ " *Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yaptıkları çardaklarda kendine yuvalar yap. Ayrıca her türlü meyveden ye; rabbinin sana [rızik bulman için] belirlediği yol güzergahlarını harfiyen takip et.'* İşte arıların karınlarından farkı renklere/tatlara sahip olan ve içinde insanlar için şifa bulunan bir sıvı/bal çıkar. Şüphesiz bunda da Allah'ın kudretine ve rahmetine işaret eden bir delil var; fakat bunu akılselim ve sayduyuyla düşünen kimseler anlar. Sizi yaratan, vakti gelince canınızı alacak olan Allah'tır. O, kiminizi ömrün en düşkün dönemine, insanın ne yaptığını ve ne söylediğini bilemez hale geldiği ihtiyarlık/bunaklık çağına kadar yaşatır. Şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeye güce yetendir."¹¹⁹

Hacc Suresi'ndeki ayetin sikayı ise, şu şekilde: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن نُّرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَعَرِيرٍ مُّخَلَّقَةٍ لِّنَبِّئَنَّكُمْ وَنَقُفِّرَ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ " *Ey İnsanlar! Öldükten sonra dirileceğiniz konusunda bir şüpheniz varsa, bilin ki biz sizi ilkin topraktan, [üreyip çoğalma aşamasında ise] her birinizi bir damla sudan/meniden, sonra bir kan pıhtısından, sonra da belli belirsiz şekil almış bir et parçasından yarattık. İşte sizi yaratmaya yönelik kudretimizi böyle açıklıyoruz ki ölümden sonra nasıl diriltileceğinizi anlayasınız. Biz, dünyaya gelmesini dilediğimiz cenini ana rahminde belirli bir süre tutarız. Sonra sizin bir bebek olarak dünyaya gelmenizi sağlar ve büyüyüp gelişmenize imkan tanırız. Bununla birlikte kiminiz hayatının baharında iken ölü; kiminiz ise düşkünlük çağına kadar yaşar ve sonunda daha önce bildiklerini bilmez, geçmişe dair hemen hiçbir şeyi hatırlamaz hale gelir. [Ölüm sonrasında diriliş konusunda toprağı da düşünün]. Bakarsınız ki toprak kupkuru, ölü. Ama yağmur yağdırdığımızda o ölü toprak canlanır, kabarıp ve binbir çeşit güzel bitkilerle dolandır."*¹²⁰

Görüldüğü üzere bu iki ayetten ikincisinde, yeniden diriliş konusunda şüphe içerisinde olan kimseye bir cevap, bir reddiye söz konusudur. Yanı sıra Allah'ın yeniden dirilişe gücünün yeteceğinden ve insanı topraktan nasıl

¹¹⁹ Nahl, 16/68-70.

¹²⁰ Hacc, 22/5.

yarattığı ve aşama aşama insanın güç ve kuvvetten sonra nasıl düşkün duruma, dahası zihninde sahip olduğu ilimden sonra unutarak nasıl cahil bir hale evrildiğinden bahsedilmektedir. İşte birinci ayetten farklı olarak bu ikinci ayette ifadenin “min ba’di” şeklinde gelmesi, Allah’ın kudretini tavsif sadedinde ince bir vurguya işaret etmesi içindir. Şöyle ki; birinci ayette geçen “لَكِنِّي لَا يَغْلَمُ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا” ifadesinde başında “من” harf-i cerri olmadan “ba’de” kelimesinin kullanılmasıyla meydana gelen anlamda, ilimden sonra cehaletin oluşması söz konusu olup, “ilim” hali ile “cehalet” hali arasındaki zamana bir vurgu söz konusu değildir. Yani bu süre uzun bir zaman dilimi olabileceği gibi, kısa bir zaman dilimi de olabilir. Burada bir tertip, bir sıralama söz konusu olma yanında, aynı zamanda bir müphemlik de söz konusu olup bu sürenin uzun veya kısa oluşu müsavidir. Bunun misali şuna benzer: “جئت بعد خالد”, “Halit’ten sonra geldim.” Buradaki sonradan geliş, yakın bir zamanı ifade edebileceği gibi, uzun bir zamanı da ifade edebilir. Her ikisi de müsavidir; birini diğerine tercih ettirecek bir karîne yoktur. Fakat bu ifadeyi “جئت من بعد خالد” olarak değiştirdiğimizde, burada *gelme* fiilinin bir fâsıla olmadan Halit’ten hemen sonra gerçekleştiğini vurgular. Zira buradaki “من” harf-i cerri, gâye-i ibtidâîye olmaktadır.

Tıpkı bunun gibi başında harf-i cerri olarak geldiği ikinci ayette “لَكِنِّي لَا يَغْلَمُ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا”, “min ba’di” ifadesi, birinci ayetten farklı bir vurguyu dile getirmekte olup *ilimden* sonraki *cehalet*in arada bir fasıla olmadan gerçekleştiğini ifade eder. İşte bu, Allah’ın kudretini daha keskin ifade etmesi açısından, önceki ayete göre farklı bir vurguyu içermekte olup bu vurguyu manaya dahil eyleyen, gâye-i ibtidâîye olarak başına gelen “من” harf-i cerridir.¹²¹

Bunun bir başka misali de gökten indirilen su ile toprağın tekrar diriltilmesini tasvir eden ayetlerde görmekteyiz. Örneğin sekiz defa geçen “فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ”¹²² ayeti ve benzerleri ile, bir defa geçen “مُؤْتَمًا”¹²³ ayetini ele alalım. İlgili ayetler şu şekilde gelmektedir: Birinci grup ayetlerde geçen “ba’de” kelimesi, başına “من” harf-i cerri olmadan kullanılmıştır.

¹²¹ Sâmirrâî, *Meânî’n-Nahv*, c. 2, s. 194-195.

¹²² Hadid, 57/17.

¹²³ Ankebut, 29/63.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْمَلَكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَجِّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde ve sürelerinin değişmesinde, insanların ticaret mallarını taşıyan gemilerin denizlerde yüzmesinde, Allah'ın gökten yağdırıp ölü toprağa hayat verdiği yağmurda, her türlü canlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgarları ve gökle yer arasında emre amade olan bulutları yönlendirmesine Allah'ın kudret ve cömertliğine işaret eden nice deliller vardır, fakat bunu anlayacak olanlar aklı selim ve sağduyu sahibi kimselerdir."¹²⁴

وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ

"Gökten yağmur yağdırıp onunla ölü topraklara hayat veren Allah'tır. Şüphesiz bunda Allah'ın kudretine ve rahmetine işaret eden bir delil var; fakat bunu hakikatin sesine kulak veren kimseler anlat."¹²⁵

لَهُ الْحُكْمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ. يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُخْبِئُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

"Göklerde ve yerde bütün övgüler yalnız 'na mahsustur. Şu halde, öğle ve ikinci vakitlerine eriştiğinizde de [namaz ibadetiyle] O'nu zikredip yüceltin. O, ölüden diriye, diriden ölüyü meydana getirir; ölü/kurak toprağa hayat verir. İşte siz de öldükten sonra böyle döndürüleceksiniz."¹²⁶

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ

يَعْقِلُونَ

"Gözünüzün önünde size kâh ölüm korkusunu kâh yağmur ümidini tattıran şimşekler çaktırması ve gökten yağmur yağdırıp yağmur suyuyla ölü/kurak toprağa hayat vermesi de yine O'nun sınırsız kudretinin göstergelerindendir. Evet, işte bunda da akliselimle düşünen kimseler için dersler ve ibretler vardır."¹²⁷

انْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخْرِجُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Öyleyse bak, Allah'ın rahmet olarak lütfettiği şu yağmurun neticelerine.... Hele bak, Allah [yağmur vesilesiyle] ölü/kurak topraklara nasıl

¹²⁴ Bakara, 2/164.

¹²⁵ Nahl, 16/65.

¹²⁶ Rum, 30/18-19.

¹²⁷ Rum, 30/24.

da hayat veriyor?! Hiç şüphesiz Allah ölüleri de böyle diriltecektir. Çünkü O dilediği her şeyi yapma gücüne sahiptir.”¹²⁸

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَمُسْقِنَاهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأُحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ

“O Allah ki rüzgarları estirir. Rüzgarlar yağmur yüklü bulutları harekete geçirir. Biz o bulutları ölü/kurak topraklara sevk edip yağmur yağdırırız. Böylece ölü toprakları canlandırırız. İşte kıyamet günü dirliş de böyle olacaktır.”¹²⁹

إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ. وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ ذَاتِ بَرٍّ أَيْتَاتٍ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ. وَاحْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

“Hüç şüphesiz, göklerde ve yerde Allah’ın sınırsız kudretine işaret eden nice deliller var; fakat bunu iman sahibi kimseler anlar. Gerek sizin yaratılışınızda, gerek yüzüne yaydığı diğer canlılarda da Allah’ın sınırsız kudretine işaret eden deliller var; fakat bunu tevhide şeksiz-şüphesiz inanmış kimseler anlar. Gece ile gündüzün birbirini izleyip sürelerinin değişmesinde, Allah’ın gökten yağmuru yağdırıp onunla ölü toprağa hayat vermesinde, rüzgarları farklı şekillerde estirmesinde de ibretler var; fakat bunu akliselikle düşünen kimseler anlar.”¹³⁰

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Bilin ki ölümünden sonra toprağı [yağmurla] canlandıran Allah’tır. [O halde, katılmış/ölmüş kalpler de ancak Allah’ı anmakla yumuşayıp canlanır]. Hiç şüphe yok ki biz, düşünüp ibret alın diye azamet ve kudretimizin delillerini anlattık.”¹³¹

Bu ayetlere karşılık, Ankebut Suresi 63. ayette geçen “ba’de” kelimesi, başında “من” harf-i cerri ile gelmiş olup, bu mevzu ve formda kullanılan tek ayettir.

وَلَقَدْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لِيَقُولُوا اللَّهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

“[Ey Peygamber!] O müşriklere, ‘Gökten yapmuru yağdırıp onunla ölü toprağa hayat veren kimdir?’ diye soracak olsan, yine hiç tereddütsüz ‘Allah!’ derler. O halde sen de, ‘Her daim hamdolsun Allah’a! [Bakın, siz de bu gerçeği

¹²⁸ Rum, 30/50.

¹²⁹ Fatır, 35/9.

¹³⁰ Câsiye, 45/3-5.

¹³¹ Hadîd, 57/17.

itiraf ediyorsunuz]' diye karşılık ver onlara. Ne var ki onların çoğu [hem gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını söylemek hem de putları O'nun ilahlığına ortak koşmakla büsbütün çelişkiye düştüklerini] bir türlü anlamıyor!"¹³²

Birinci grup ayetlerde "مَنْ" harf-i cerri kullanılmamış iken, ikinci kısımdaki tek ayette (Ankebut Suresi 63. ayette) "مَنْ" harf-i cerri kullanılmıştır. Zannedildiği gibi bu kullanımda da bir zaidlik yoktur. Aksine, bulunduğu yerde ince bir anlam taşımaktadır. Şöyle ki; Yağmurun yağdırılması ve ölü toprağın canlandırılmasını dile getiren bu formdaki ayetlerden "مَنْ" harf-i cerrinin kullanılmadığı ayetler – ki bunların sayısı sekiz adettir- belli bir sayıda Kur'ân'da tekrarlanmış iken, "مَنْ" harf-i cerrinin olduğu ayet, bir defa geçmektedir. İlk grup ayetlerde muhataplar, Müslümanların da olduğu genel bir çerçeve iken; bir defa geçen Ankebut Suresi 63. ayetinde muhatap, doğrudan müşriklerdir. İlk grup ayetlerde "ba'de" kelimesiyle tertibe, düzene, yalın bir *sonradanlığa* işaret edilmekte ve toprağın canlandırılmasının *ölümünden sonra* gerçekleştiği ifade edilmekte, ancak aradaki fasılının uzun veya kısalığına dair bir vurgu bulunmamaktadır. Dolayısıyla aradaki fasılının kısa veya uzun bir süre olması mümkün olup müsâvîdir.

Fakat Ankebut Suresi 63. ayette durum bundan farklıdır. Zira ayette "ba'de" kelimesinin başına "مَنْ" harf-i cerri dahil olmuş ve mana arada bir fasıla söz konusu olmadan, yani toprağın ölü bir halde bulunuyorken, gökten yağmur yağdırılmasıyla fasılasız behemahal dirilmesi anlatılmakta ve böylece Allah'ın kudretine, azametine ve rahmetine işaret edilmiş, bu ilahî kudret çarpıcı ve vurgulu bir şekilde gözler önüne serilmiştir. İşte bu vurguyu sağlayan da gâye-i İbtidâiye olarak "ba'de" kelimesinin başına gelen "مَنْ" harf-i cerridir.

Ayetteki bu vurgu, aslında kendisinden önceki ayetlerde geçen üslubun bir devamı mahiyetindedir. Zira daha önceki ayetlerde müşriklere, varlık hakkındaki önkabulleri "وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَحَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ", "[Ey Peygamber!] O müşriklere, 'Gökeri ve yeri kim yarattı? Isısı ve ışıyla istifadenize sunulan güneşin ve ayın hareketlerini kim bu şekilde belirledi?' diye soracak olsan, kesinlikle 'Allah!' diye karşılık verirler. Peki, o halde nasıl oluyor da bu gerçeği bile bile imandan yüz çeviriyorlar?!"¹³³

¹³² Ankebût, 29/63.

¹³³ Ankebût, 29/61.

ayetiyle sorgulanıp itiraf ettirilmekte ve fakat bu temel bilgiye rağmen nasıl oluyor da hakikatten yüz çevirip taş yığınlarına tapındıkları, oysa ki [bir sonraki ayette] rızkı dilediğine genişleten, dilediğine ise daraltanın Hz. Allah olduğu, her şeye gücünün yettiği, dolayısıyla [aynı siyakta gelen bu ayette de] kimin gökten su indirip sonra da o su ile gözlerinin önünde çöl iklimi nedeniyle kurak ve ölü halde iken, bu ürün vermez cansız haldeki toprağı bir çırpıda ürün veren, canlı bir hale getirdiğini soracak olsa, müşriklerin kesinlikle “Allah!” diyecekleri ifade edilmekte. Dolayısıyla Allah’ın kudretinin müşriklere itirafı yapılırken, toprağın ölü safhası ile canlılık safhası arası, birbirine tamamıyla yakınlaştırılarak fasılasız anlatımı, “ba’de” kelimesi başına eklenen “من” harf-i cerriyle canlı ve görsel bir forma sokulmuş, ilahî kudret daha bariz, daha vurgulu ve düşünceye/idrâke odak yapılmıştır.¹³⁴

9. “Kable” ve “Ba’de” kelimelerinin kullanımında dikkat çektiğimiz bu nükte, itikâdî ve fikhî ayetlerin anlamına da katkı sağlamaktadır. Örneğin inançla alakalı olarak Ehl-i Kitabı Kur’ân’a iman etmeye davet eden şu ayeti örnek verebiliriz: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا ۖ فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا” [Ey Yahudiler!] Siz hor, hakir ve gözünüz arkada kalmış bir şekilde bu topraklardan sürgün etmeden ve/veya geçmişte Cumartesi günü yasağını çiğneyen dindaşlarınızı lanetlediğimiz gibi sizi de lanetlemeden önce, gelin elinizin altındaki Tevrat’ı [özü itibariyle] tasdik edici olarak indirdiğimiz bu Kuran’a inanın. [Bilin ki] Allah’ın hükmü mutlaka gerçekleşir.”¹³⁵ Bu ayete göre, tevbe kapısı, “مِنْ قَبْلِ” kelimesinden sonra gelen “أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا” ifadesinde bahsedilen azabın (طمس) gerçekleşme anına kadar mümkündür. Yani “أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا” ânı, tevbe için, geri dönüş için bir son nokta olarak ifade ediliyor. Buna göre iman, azâbın (طمس) gerçekleşmesinden önceki bütün anlarda yapılabilir, tevbe ile azabın gerçekleşme anı arasında herhangi bir zaman fasılası sözkonusu değildir.

Yine Hz. Yakub’un oğullarına sorduğu şu soru buna bir başka örnektir¹³⁶: “أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي” [Ey Yahudiler!] Yoksa siz Yakub son nefesini vermeden önce evlatlarını başına toplayıp, ‘Benim

¹³⁴ Sâmîrrâî, *Meânî’n-Nahv*, c. 2, s. 196-198. Ayrıca farklı örnekler için bkz. a.g.e., c. 2, s. 198-201.

¹³⁵ Nisa, 4/47.

¹³⁶ Örnekler için bkz. Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfu’l-Esrâr an Usûli Fahri’l-İslâm el-Bezdevî*, thk. Abdullâh Mahmûd Muhammed Umer, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrû 1997, s. 282-283.

vefatının akabinde kime kulluk/ibadet edeceksiniz?" diye sorduğu zaman, siz bu konuşmalara bizzat tanıklık mı ettiniz?"¹³⁷ Bu ayette Hz. Yakub'un oğullarının kendisinden sonraki itikâdî duruşları ve akibeti hakkında, vefatından sonra kendisinin tebliğ ettiği Allah'a mı, yoksa kavminin atalarından tevarüs ettikleri bozuk inanca mı devam edecekleri hakkındaki endişesine ve aynı zamanda çocuklarına olan düşkünlüğüne ve onların üzerine titremesine ince bir vurgu vardır. Bu vurguyu ayete katan, "ba'de" kelimesinin مِنْ بَعْدِ formatında gelmiş olmasıdır. Buna göre, Yakub (as)'ın vefatından meçhul bir tarihte söz konusu olacak tutumlarını değil, kensinin aralarından ayrılmasıyla başlayan, vefatının hemen akabindeki duruma vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Yakub'un sözünde tertip değil, başlangıç vurgulanmış, arada hiçbir fasıla söz konusu olmadan vefatının hemen akabinde onların Allah'a karşı iman ve kulluklarının durumunun ne olacağını sormuştur.

Hüküm içeren ayetlere kattığı anlamı da şu ayetler örneğinde görebiliriz: "فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا", "Ancak buna imkânı olmayan, (bunun yerine,) birbirlerine dokunmadan önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır."¹³⁸ Bu ayette de, yapılan yeminin keffareti olarak aralıksız iki ay oruç tutulması istenilmekte ve bu keffaretin yerine getirilmesi ise, eşine dokunmasının (zifâf) öncesine bağlanmaktadır. Yani keffaretin bitmesi ile dokunma arasında bir fasıla gerekli görülmemiştir. Bu manayı ayete dahil eden unsur ise, "kable" kelimesinin başına gâye-i ibtidâiyye anlamı veren "من" harf-i cerrinin dahil edilmesidir. Şayet bu zarflardan önce "من" harf-i cerri gelmemiş olsa idi, o zaman tertip söz konusu olacaktı, fakat bu sefer de tevbenin hangi bir zamana kadar geçerli olacağı veya zıharın keffâret seçeneklerinden birisi olan iki ay orucun, ne zamana kadar yerine getirilmesi gerektiği müphem bırakılmış olacaktı.

Buna bir başka örnek ise şu ayettir: "وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا", "Allah'ın elçisine rahatsızlık verip onu üzmeniz size hiç yaraşmadığı/yaraşmayacağı gibi, vefatından sonra onun eşleriyle evlenmeniz de aslâ helâl değildir."¹³⁹ Bu ayette müminlerin anneleri olan Hz. Peygamberin eşlerinin, Rasulullah'ın vefatından sonra kendileriyle evlenilmesini, ileri bir tarihte, aradan geçen belli bir zaman aralığından

¹³⁷ Bakara, 2/133.

¹³⁸ Mücadele, 58/3.

¹³⁹ Ahzab, 33/s53.

sonrası için değil, daha Rasul'ün vefatıyla birlikte ihtimal dışı, asla helal olmayan bir durum olarak ortaya koymaktadır. Ayette geçen “أَبْدًا” ifadesi, “مِنْ” ifadesiyle bir arada kullanılarak adete böyle ihtimali daha zihinlerde tahayyül aşamasına gelmesine dahi fırsat vermeden silip atmaktadır.¹⁴⁰

10. Gâye-i İbtidâiyye anlamını ifade eden “مِنْ بَعْدِ” kalıbı, her zaman hakiki anlamında kullanılmamış, kimi zaman da mecaz olarak geldiği de olmuştur. Bu durumda “ba'de” zarfı, aradaki fasılayı, zamanı, maksada mebni olarak yok hükmünde göstermiş, muhatapların idrakine tarihte tekerrür eden hataların mütemadiyen tekrarlandığını daha keskin ve vurgulu olarak betimlemiştir. Örneğin; “وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى”, “*Andolsun ki biz, ilk devir nesillerini (Nuh, Hud, Salih ve Lut kavimlerini yaptıkları kötülükler yüzünden) helak etmemizin akabinde Musa'ya, düşünüp ibret alsınlar diye insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet rehberi, bir rahmet olarak Kitabı verdik.*”¹⁴¹ Bu ayette Hz. Musa'ya Kitab'ın verilmesi, elbette ki kavimlerin helakinden, yani belli bir fasıladan sonra gerçekleşmiştir. Ancak Hz. Musa'nın risaletini, nübüvvet iddisasını daha önceki nesillerde duymadığını, Musa'nın yalan söylediğini iddia eden Firavun ve hanedanının iddialarına [Kasas, 28/36-42. ayetler], vahiy geleneğinin nice nesiller boyu süregelen bir hakikat olduğunu olağanca vurgusuyla muhataplarının idrakine sunmak için söz konusu ettiğimiz ayet, aradaki fasılları izale ederek adeta süreci fasılasız bir takibe, zincirleme bir takdimle tasvir etmektedir. Dolayısıyla “min ba'di” kullanımının ayette, insanlığa rahmetinin bir gereği olarak rasul ve kitap gönderen Hz. Allah'ın davetinin, tarih boyunca sürekli inkar ile sonuçlanması, sürecin fasılasız olarak takdimiyle, insanların ibret alarak bu tekerürden kurtulması, bu fâsid dâireden çıkabilmesi, aynı hatayı tekrarlamaması açısından edebî bir vurguyu tahammül ettiği anlaşılmaktadır.¹⁴²

11. “بعد” kelimesi, gary-ı mutasarrıf zarflardan olan “إِذْ” kelimesiyle birlikte “بَعْدَ إِذْ” şeklinde geldiği de olur. Bu durumda izâfet söz konusu olur ve

¹⁴⁰ Farklı örnekler için şu ayetlere de bakılabilir: Nisa, 115; Maide, 5/39; Enam, 6/54; Araf, 153; Tevbe, 9/113; Nahl, 119; Nur, 24/5 vb.

¹⁴¹ Kasas, 28/43.

¹⁴² Bu sebeple metinde geçen “min ba'di” kullanımının ayete kattığı bu vurguyu zâyi eden “...hayli zaman sonra...” şeklinde çevirilmesini doğru bulmuyoruz. Bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s. 441.

"إِذْ" şibh-i zarf olur.¹⁴³ Bu tür kullanımında "...den sonra, yapmasından sonra, yaparken,dığı sırada" anlamını verir.¹⁴⁴ Buna şu ayetleri örnek verebiliriz:

"رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ", "*Rabbimiz! Bizi doğru yola eristirdikten sonra kalplerimizi hak ve hakikatten saptırma. Bizra rahmet ve merhametini lütfet. Şüphesiz sen sınırsız lütuf sahibisin.*"¹⁴⁵; "وَلَا يَأْمُرُكُمْ", "*Yine o Nebi size, melekleri e Nebileri tanrı edinmenizi de tembihlemez. Hele de siz Allah'a teslim olduktan sonra o size inkarcılığı telkin eder mi hiç?!*"¹⁴⁶; "وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى", "*Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, [tıpkı ölen müşrikler için af dilemenin yasaklığı gibi,] neleri yapacakları ve nelerden kaçınacakları hususunda gerekli açıklamalarda bulunmadıkça onları günahkâr saymaz. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.*"¹⁴⁷; "لَقَدْ أَضَلَّيْ عَنْ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي", "*Doğrusu bana okunup anlatılan Kur'ân'dan beni o uzaklaştırdı. Demek ki şeytan böyle yalnız ve çaresiz bırakmış insanı!*"¹⁴⁸; "وَلَا", "*Allah'ın ayetleri sana indirilip dururken sakın o müşrikler seni tevhide bağlılıktan alıkoymasın. Sen insanları sırf rabbinin yoluna çağırmaya devam et ve sakın müşriklerin yanında yer alma.*"¹⁴⁹

12. "بَعْدَ" kelimesinin, "مَعَ" anlamında kullanılması durumu: "بَعْدَ" kelimesi, bilindiği gibi bir şeyin kendisinden önceki bir şeyi takip etmesi, sonra gelmesi anlamındadır. Örneğin "جاء زيد بعد عمرو", "Zeyd, Amr'dan sonra geldi." Bununla birlikte "ba'de" kelimesi kimi zaman "مَعَ" edatı anlamında kullanıldığı da olmaktadır. Örneğin "هو كريم و هو بعد هذا فقيه" veya "فلان كريم و هو بعد"

¹⁴³ Ayrıntı için Bkz. Abdul'âl Sâlim Mukrim, *Uslûbu İz fî Dav-i ed-Dirâsâti'l-Kur'âniyyeti ve'n-Nahviyyeti*, Câmîatu Kuveyt, Kulliyetu'l-Âdâb, 1982, s. 64-65; Sâmîrrâî, *Meâni'n-Nahv*, c. 2, s. 193.

¹⁴⁴ Hüseyin Yazıcı, *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, Dağarcık Yayınları, 1998, s. 60-61.

¹⁴⁵ Al-i İmran, 3/8.

¹⁴⁶ Ali-i İmran, 3/80.

¹⁴⁷ Tevbe, 9/115.

¹⁴⁸ Furkan, 25/29.

¹⁴⁹ Kasas, 28/87. Ayrıca bkz. Enam, 6/71; Araf, 7/89.

هذا عاقل". Her iki örnekte de "ba'de" kelimesi "مع هذا" anlamındadır.¹⁵⁰ Bu kullanımın örnekleri, Kur'ân'da da mevcuttur. Nitekim bazı müfessirler, şu ayette geçen "بعد" kelimesi "مع" anlamında tevîl etmiştir: "وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا", "Bundan sonra da yeri (ikâmete uygun bir halde) yayıp döşedi."¹⁵¹ Ayetteki "بَعْدَ ذَلِكَ"nın anlamı "مع ذلك" şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵² Buna bir başka örnek de şu ayettir: "عُنْتِ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيم", "Son derece kaba, üstüne üstlük soysuzun teki olan adama [boyun eğme!]."¹⁵³ Bu ayette geçen "بعد" edatını da bazı müfessirler "مع" anlamında yorumlamışlardır.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, thk. Umer Fârûk et-Tabba', *Es-Sâhibiyyu fî Fikhi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Mesâiluhâ ve Sunenu'l-'Arab fî Kelâmihâ*, Mektebetu'l-Meârif, Beyrût 1993, s. 150; Abdulganî ed-Dakr, *Mu'cemu'l-Kavâidi'l-'Arabiyye*, s. 123.

¹⁵¹ Nâziât, 79/30.

¹⁵² Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, c. 8, s. 330; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûgu'n-Nihâye*, c. 2, s. 1337; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân (Tefsîru's-Sa'labî)*, thk. Muhammed İbn Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 2002, c. 6, s. 313; Mahmûd b. Ebî'l-Hasan en-Neysâbü'rî, *İcâzu'l-Beyân an Meâni'l-Kur'ân*, thk. Hanîf b. Hasani'l-Kâsimî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1995, c. 2, s. 829; Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân (Tefsîru's-Sem'ânî)*, thk. Ebû Bilâl Ganîm b. Abbâs b. Ganîm, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1997, c. 5, s. 39, c. 6, s. 151; Abdulkâhir b. Abdurrahmân el-Curcânî, *Dercu'd-Dürer fî Tefsîri'l-Ây ve's-Suver*, Velîd b. Ahmed b. Sâlih el-Huseyn ve İyâd Abdullatîf el-Kaysî, Silsile an Mecelleti'l-Hikme, 2008, c. 1, s. 137; Muhammed Senâullah el-Usmânî el-Mazharî, *Tefsîru'l-Mazharî*, thk. Ahmed 'İzveinâye, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 2004, c. 10; s. 160; Muhammed Emîn b. Muhammed eş-Şinkitî, *Edvâu'l-Beyân fî İddâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, İkinci Baskı, yy. 1980, c. 7, s. 129; İbrahim el-Enbârî, el-Mevsûatu'l-Kur'âniyye, Muessesetu Sicilli'l-'Arab, yy. 1984, c. 2, s. 458; Alâuddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin (Lubâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyyeti, Beyrût 1995, c. 6, s. 363; Muhammed Cemaluddin el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî (Mehâsinu't-Te'vîl)*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, yy. 1957, c. 1, s. 91; Ebu Abdillâh Muhammed b. Umer Fahreddin Râzî, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî (Mefâtihu'l-Gayb, et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1981, c. 31, s. 49; Mahmûd b. Ebu'l-Hasan b. El-Hasan en-Neysâbü'rî el-Gazvînî, *Bâhiru'l-Burhân fî Meâni Müşkilâti'l-Kur'ân*, thk. Suâd binti Sâlih b. Saîd Bâbekî, Câmiatu Ummi'l-Kurâ 1997, c. 3, s. 1622; Ebû Hafs Umer b. Ali b. Âdil ed-Dimaşkî, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, c. 20, s. 144; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Es-Sâhibiyyu fî Fikhi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Mesâiluhâ*, s. 150.

¹⁵³ Kalem, 68/13.

¹⁵⁴ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, c. 5, s. 358; İbn Ebi Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîz*, c. 5, s. 19; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûgu'n-Nihâye*, c. 2, s. 1337, c. 12, s. 7626, 8041; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c. 10, s. 12; Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, c. 3, s. 393; Abdulkâhir Cürçânî, *Dercu'd-Dürer fî Tefsîri'l-Ây ve's-Suver*, c. 1, s. 137; Mazharî, *Tefsîru'l-Mazharî*, c. 9, s. 373; Şinkitî, *Edvâu'l-Beyân*, c. 7, s. 129; İbrahim el-Enbârî, *el-Mevsûatu'l-Kur'âniyye*, c. 2, s. 457; Hâzin, *Lubâbu't-Te'vîl*, c. 6, s. 251; Kâsimî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, c. 1, s. 91; Fahreddin Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 31, s. 49; Mahmûd b. Ebu'l-Hasan el-Gazvînî, *Bâhiru'l-Burhân fî Meâni Müşkilâti'l-Kur'ân*, c. 3, s. 1527; Ebû Hafs Umer b. Ali, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, c. 19, s. 279; Ali b. Muhammed en-Nahvi'l-Herevî, *Kitabu'l-*

13. “بعد” kelimesi, kimi zaman “قبل” anlamında kullanıldığı da olur.¹⁵⁵

Örneğin: “وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ”, “Andolsun, Zikir'den sonra (önce) Zebur'da da: “Yeryüzüne (dünyaya) muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık.”¹⁵⁶ Bu ayette geçen “Zikr” kavramını her ne kadar Tevrat ve Levh-i Mahfûz olarak yorumlayanlar olmuş olsa da¹⁵⁷, Kur'ân'ın isimlerinden birisi olması hasebiyle “Kur'ân” olarak yorumlayanlar da olmuştur.¹⁵⁸ Buna göre, ayette geçen “ba'de” kelimesi, “kable” anlamında olmuş olur.¹⁵⁹ Bu durumda ayet, “Andolsun, Zikir'den (Kur'ân'dan) önce Zebur'da da: ‘Yeryüzüne (dünyaya) muhakkak benim sâlih kullarım varis olacaktır.’ diye yazmıştık.”¹⁶⁰ şeklinde olur.

Bu kullanıma bir başka örnek ise, daha önce geçen “وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا”, “Bundan sonra da yeri (ikâmete uygun bir halde) yayıp döşedi.”¹⁶¹ ayetidir. Açıklandığı üzere bu ayette geçen “بَعْدَ ذَلِكَ” ifadesi, “مع ذلك” şeklinde

Uzhiyye fî 'İlmi'l-Hurûf, thk. Abdulmuîn, Mellûhî, Matbûâtî Mecmûati'l-Lugati'l-'Arabîyye, Dımaşk 1993, s. 281; Abdulganî ed-Dakr, *Mu'cemu'l-Kavâidi'l-'Arabî*, s. 123; Ebu't-Tayyib Abdulvâhid b. Ali el-Halebî, *Kitâbu'l-Ezdâd fî Kelâmi'l-'Arab*, thk. 'İzzet Hasan, Dımaşk 1996, s. 79.

¹⁵⁵ Bkz. Abdulganî ed-Dakr, *Mu'cemu'l-Kavâidi'l-'Arabîyye*, s. 123.

¹⁵⁶ Enbiya, 21/105.

¹⁵⁷ Taberi, Câmi'u'l-Beyân, c. 16, s. 431-434; Zemahşerî, Keşşâf, c. 4, s. 169; Nasiruddin Ebî Saîd Abdillâh b. Omer b. Muhammed Şirâzî el-Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Derseâdet, İstanbul ts., c. 2, s. 80; Se'âlebî, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, c. 4, s. 104; Ebu's-Suûd b. Muhammed İmâdî, *İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ, Mektebetu'r-Riyâdî'l-Hadîse, Riyâd ts., c. 3, s. 731; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 4, s. 359; Mahmûd b. Ebî'l-Hasan en-Neysâbü'rî, *İcâzu'l-Beyân an Meâni'l-Kur'ân*, c. 1, s. 567; Abdulkâhîr Abdurrahmân el-Cürcânî, *Dercu'd-Dürer fî Tefsîri'l-Ây ve's-Suver*, Velîd b. Ahmed b. Sâlih el-Huseyn ve İyâd Abdullatîf el-Kaysî, Silsile an Mecelleti'l-Hikme, 2008, c. 3, s. 1243;

¹⁵⁸ İbn Ebî Hâtîm, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 8, s. 2470; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, c. 5, s. 358; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 4, s. 359; Ebû Hafs Umer b. Ali, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, c. 13, s. 618; Ebu't-Tayyib Abdulvâhid b. Ali, *Kitâbu'l-Ezdâd fî Kelâmi'l-'Arab*, s. 79. Ayette geçen “Zikr” kelimesinden kastedilen hakkında İbn Abbas'tan, hem Levh-i Mahfûz olduğuna dair [Zâdu'l-Mesîr, c. 5, s. 397], hem Tevrat [Zâdu'l-Mesîr, c. 5, s. 397], hem de Kur'ân olduğuna dair rivayet bulunmaktadır [İbn Ebî Hâtîm, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 8, s. 2470].

¹⁵⁹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, c. 5, s. 358; Ebû Hafs Umer b. Ali, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, c. 13, s. 618; Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Mecmû'u'l-Mugîs*, c. 1, s. 174.

¹⁶⁰ Ayette geçen “Zebur” kelimesi, *bütün nebilere gönderilmiş olan ilahi vahiyler bütününü* olarak da yorumlanmıştır. [Örneğin bkz. İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, c. 5, s. 397; Ebû Hafs Umer b. Ali, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, c. 13, s. 618] Bu yoruma göre söz konusu ayet, Kur'ân'dan önce gelen bütün nebilere ve onlara gönderilen ilahi buyruklarda, yeryüzüne sâlih kulların vâris olacağı bilgisinin verilmiş olduğu şeklinde anlaşılır.

¹⁶¹ Nâziât, 79/30.

yorumlanmıştır.¹⁶² Bu genel kabul gören bir yorum olmakla birlikte, burada ba'de kelimesini kable olarak anlayanlar da olmuştur. Bu durumda ayetin manası “*Bundan önce de yeri (ikâmete uygun bir halde) yayıp döşedi.*” şeklinde olacaktır. Ayetin orijiniinde geçen “بعد” kelimesini “قبل” şeklinde anlamaya sevkeden sebep ise, ayetler arasındaki müşkilâttır. Şöyle ki; örnek verdiğimiz bu ayetin siyâkında göklerin önce, yeryüzünün ise sonra yaratıldığından bahsedilirken, konuyla ilgili başka ayetlerde bunun aksi anlatılmaktadır. Buna göre şu ayetlerde gökyüzünün düzene koyulmasının daha önce olduğu anlatılmaktadır: “أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ السَّمَاءُ بَنَاهَا. رَفَعَ سِتْرَهَا فَنَسَّوَاهَا. وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا. وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا [Ey Müşrikler! Siz öldükten sonra dirilmeyi neden imkansız görüyorsunuz ki?!] Sizi yeniden yaratmak mı zor yoksa şu gökyüzünü yaratmak mı?! Bakın, Allah gök kubbeyi nasıl da direksiz yükseltti, ona ne mükemmel bir şekil ve düzen verdi. Onu geceleyin kararttı, gündüzün açarttı. Bundan sonra da yeri (ikâmete uygun bir halde) yayıp döşedi.”¹⁶³ Bu ayetlerde yeryüzünün yayılıp döşenmesi gökyüzünden sonraya bırakılırken; “قُلْ أَتَنْتُمْ قُلُومَكُمْ” [Ey Nebi!] Yine de ki o müşriklere: ‘Siz yeryüzünü iki günde/evrede yaratan Allah’ın tek gerçek ilah olduğunu inkar ediyor ve O’na ortaklar koşuyorsunuz, öyle mi?! Halbuki O alemlerin rabbıdır.’”¹⁶⁴ “ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ” **Sonra Allah duman/gaz halinde bulunan göğ** **yönelip** ona ve yeryüzüne, ‘Benim yaratma kanunuma ister gönüllü ister gönülsüz olarak boyun eğin!’, buyurdu. Onlar da ‘Senin kanununa gönüllü olarak boyun eğdik.’ diye karşılık verdiler.”¹⁶⁵ ayetlerinde önce yeryüzü, sonra gökyüzünün düzene koyulmasından bahsedilmektedir. Kimi yorumculara göre bu ayetler arasında bir müşkilât yoktur; zira Nâziât 79/30 ayetinde geçen ba'de kelimesi, kable anlamında kullanımıştır. Bu ayetteki ba'de kelimesinin kable anlamında anlaşılmasını zorunlu kılan husus ise, ayetin [Nâziât 79/27-30] siyâkıdır.¹⁶⁶

¹⁶² Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Es-Sâhibiyyu fî Fikhi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Mesâiluhâ*, s. 150.

¹⁶³ Nâziât, 79/27-30.

¹⁶⁴ Fussilet, 41/9.

¹⁶⁵ Fussilet, 41/11.

¹⁶⁶ Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Mecmû'u'l-Mugîs*, c. 1, s. 173-174; Ebu't-Tayyib Abdolvâhid b. Ali, *Kitâbu'l-Ezdâd fî Kelâmi'l-'Arab*, s. 79.

Sonuç

Kuşkusuz ayetlerin anlaşılmasında, ayetleri meydana getiren lafızların cümle içerisindeki birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinin tespiti Kur'ân'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması açısından zorunlu bir gerekliliktir. Anlama aracılık etmesi açısından, "kable" ve "ba'de" kelimelerinin de bu ilgiyi hak ettiğinde şüphe yoktur. Ne var ki yaptığımız incelemede Kur'ân'da ciddi anlamda yaygın olarak kullanılıyor olmasına rağmen, "kable" ve "ba'de" kelimeleri müstakil çalışmalara konu olmamış, muhtelif eserlerde birkaç cümle veya paragraf ile sathî olarak temas edilmiştir. Oysa azımsanamayacak ayette bu iki kelime farklı form ve hâllerde geçmekte ve zannedildiğinin aksine ayetlerin anlamlarına katkı sunmaktadır.

"Kable" ve "ba'de" zarfları her ne kadar Arab Dili'nde mekan, zaman, rütbe/derece, sinâî/meslekî anlamlarında kullanılıyor olsa da, ayetlerde anlamı daha ziyade zamansal açıdan tamamlayan, zamansal bakımdan birbirine bağlayan iki kelimedir. Yine Arap Dili'nde söz konusu olan irab hallerinin tamamı Kur'ân'da söz konusu olmayıp, sadece belli formları kullanılmıştır.

Bu kullanımlarda genel olarak bir ittifak söz konusu olup iftilaf neredeyse yok denecek kadar cüzidir. Muhtemelen bu durum, bu iki kelime üzerine yoğun bir kritiğin yapılmamış olmasının da nedeni olsa gerektir. Ancak bu iki kelimenin "من" harf-i cerri ile olan kullanımında, her ne kadar *gâye-i ibtidâiyye* olarak kullanımı genel bir kabul görerek isabetli bir görüş ortaya konulmuş olsa da manaya kattığı nükte ve belîğ üslup, görebildiğimiz kadarıyla Sâmirrâî'nin çalışması dışında pek de temas edilmeyen yönü olmuştur. Oysa bu ince anlam, ayetlerin anlamına farklı bir yön katmakta ve hayli edebî bir üslup yanında itikâdî ve hukukî sonuçlar da doğurmaktadır.

Aslında "öncelik" ve "sonralık" ifade etmesi ancak bir başka şeye nispetle gerçekleşebileceği için, kendisinden sonra gelen bir başka kelimeye izâfetle bağlanması gereken bu iki kelime, izâfetten düşürüldüğü zamanlarda da, bu ince ve belîğ üslubundan bir şey kaybetmemektedir. Zira örneklerini verdiğimiz ayetlerde de görüleceği üzere, muzâfun ileyhın hazfedildiği ve mananın müphemâta terkedildiği durumlarda, bu iki zarf ayeti zamansal açıdan tamamlamakta ve her bir kullanım formunun, ayeti anlamca tamamlayan, manaya zenginlik ve boyut katan bir unsur olduğu görülmektedir.

"Kable" ve "ba'de" zarflarının başına dahil olan "من" harf-i cerrinin zâid olduğunu söyleyenler olmuşsa da bu hatalı olduğu gibi, aynı zamanda

ayetteki anlam zenginliğinin ıskalanmasına sebep olur. Ayetler siyâkı çerçevesinde okunulduğu zaman, herbir harfin bir amaca mebnî olarak ve manaya katkı sunma amacıyla geldiği fark edilecektir.

Kimi ayetlerde “kable” kelimesinin “ba’de” anlamında veya kimi ayetlerde de bunun tersi olan kullanımlar, yanı sıra bazı ayetlerde “ba’de” kelimesinin “maa” anlamındaki kullanımları, ayetlerin anlamını tespitte hayli önemli olması yanında, ayetler arasında var olduğu zannedilen müşkilâtın çözümüne de katkı sunabilecek önemli unsurlardır.



KAYNAKÇA

- ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kurâni’l-Kerîm*, Dâru’l-Fikr, 1991.
- BAGDÂDÎ, Abdulkâdir b. ‘Umer, *Hazânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-Arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire 1997.
- BAGDÂDÎ, Abdullatîf, *Mu’cemu’l-Kirâât*, Dâru Sa’du’d-Dîn, yy. ts.
- BEGAVÎ, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes’ûd, *Tefsîru’l-Begavî (Meâlimu’t-Tenzîl)*, thk. Komisyon, Dâru Tayyibe, Riyâd 1409h.
- BEYDAVÎ, Nasiruddin Ebî Saîd Abdillâh b. Omer b. Muhammed Şirâzî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, Derseâdet, İstanbul ts.
- BUHÂRÎ, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed, *Keşfu’l-Esrâr an Usûli Fahri’l-İslâm el-Bezdevî*, thk. Abdullâh Mahmûd Muhammed Umer, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrû 1997.
- CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *Tekvînu’l-Akli’l-Arabî*, Merkezu Dirâsâti’l-Vahdeti’l-Arabiyyeti, Onuncu Baskı, Beyrût 2009.
- CEMALUDDÎN, Muhammed b. Abdillâh b. Abdillâh et-Tâi et-Teyyânî, *Serhu’t-Teshîl li İbn Mâlik*, thk. Abdurrahmân Seyyid, Muhammed Bedvî el-Mahtûn, Dâru Hicr, 1990.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *Es-Sihâh Tâcu’l-Luga ve Sihâhu’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, Dâru’l-İlm lil Melâyîn, Üçüncü Baskı, Beyrût 1984.
- CEVHERÎ, Muhammed b. Abdulmun’im, *Serhu Şuzûri’z-Zeheb*, thk. Nevvâf b. Cezâu’l-Hârisî, Câmiâtü’l-İslâmiyye, Medîne 2004.
- CURCÂNÎ, Abdulkâhir Abdurrahmân, *Dercu’d-Dürer fi Tefsîri’l-Ây ve’s-Suver*, Velîd b. Ahmed b. Sâlih el-Huseyn ve İyâd Abdullatîf el-Kaysî, Silsile an Mecelleti’l-Hikme, 2008.

- CURCÂNÎ, Abdulkâhir b. Abdurrahmân, *Dercu'd-Dürrer fî Tefsîri'l-Ây ve's-Suver*, Velîd b. Ahmed b. Sâlih el-Huseyn ve İyâd Abdullatîf el-Kaysî, Silsile an Mecelleti'l-Hikme, 2008.
- CÜNDİOĞLU, Düccane, *Anlamanın Buharlaşması ve Kur'an*, Tibyan Yayınları, İstanbul 1995.
- ÇAĞMAR, M. Edip, "Kelime Çeşidi Olan Harfin Tanımı ve Özelliklerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *AÜİFD*, c. XLII, Sayı 2, 2002.
- ÇAVDAR, Emre, "Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ', Edatları ve Kur'ân'ı Kerim'deki Kullanımları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2015.
- DAKR, Abdulganî, *Mu'cemu'l-Kavâidi'l-'Arabiyyeti fî'n-Nahv ve't-Tasrîf*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1986.
- DERVEZE, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kâhire 2000.
- DİMAŞKÎ, Ebû Hafs Umer b. Ali b. Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- DURMUŞ, İsmail, "Harf" md., *DİA*, c. 16, s. 163.
- EBÛ MUHAMMED, Abdullâh Cemâluddîn b. Yûsuf İbn Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, (Maahû Kitâbu 'Uddetu's-Sâlik ilâ Tahkîki Evdahi'l-Mesâlik, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût ts.
- EBÛ MÛSÂ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî 'İsâ el-Medînî el-İsfahânî, *el-Mecmû'u'l-Mugîs fî Garîbeyi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, thk. Abdulkerîm Garbâvâ, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî 1988.
- EBU'L-HUSEYN, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî, *es-Sâhibiyyu fî Fıkhi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Mesâiluhâ ve Sunenu'l-'Arab fî Kelâmiyhâ*, thk. Omer Fârûk et-Tabbâ, Mektebetu'l-Meârif, Beyrût 1993.
- EBU'L-HUSEYN, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, thk. Umer Fârûk et-Tabbâ, *Es-Sâhibiyyu fî Fıkhi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Mesâiluhâ ve Sunenu'l-'Arab fî Kelâmiyhâ*, Mektebetu'l-Meârif, Beyrût 1993.
- EBU'S-SUÛD, b. Muhammed İmâdî, *İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ, Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hadîse, Riyâd ts.

- EBU'T-TAYYİB, Abdulvâhid b. Ali el-Halebî, *Kitâbu'l-Ezdâd fî Kelâmi'l-'Arab*, thk. 'İzzet Hasan, Dimaşk 1996.
- ENBÂRÎ, Ebu'l-Berekât Abdurrahmân Muhammed b. Ebû Saîd, *Kitâbu Esrârî'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Behcet el-Baytâr, Matbûatu'l-Mecmeu'l-'İlmî el-'Arabî, Dimaşk 1957.
- ENBÂRÎ, İbrahîm, el-Mevsûatu'l-Kur'âniyye, Muessesetu Sicillî'l-'Arab, yy. 1984.
- ENDELUSÎ, Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîd*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyyeti, Beyrût 1993.
- ENSÂRÎ, Cemâluddîn Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Yûsuf b. Hişâm, *Şerhu't-Tasrîh ale't-Tavdîh ev et-Tasrîh bi Madmûni't-Tavdîh fî'n-Nahv*, Dâru'l-Kutubî'l-'İlmiyye, Beyrût 2000.
- EREN, A. Cümeyt, *DÎA*, "Siddîk Hasan Han" md., c. 37, s. 92..
- FAHREDDİN RÂZÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Umer, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî (Mefatîhu'l-Gayb, et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1981.
- FERRÂ, Ebu Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'ân*, Âlemu'l-Kutub, Üçüncü Baskı, Beyrût 1983.
- GALÂYİNÎ, Mustafa, *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Yirmisekizinci Baskı, Beyrût 1993.
- GAZVÎNÎ, Mahmûd b. Ebu'l-Hasan b. El-Hasan en-Neysâbûrî, *Bâhiru'l-Burhân fî Meâni Müşkilâtî'l-Kur'ân*, thk. Suâd binti Sâlih b. Saîd Bâbekî, Câmiatu Ummi'l-Kurâ 1997.
- HÂN, Muhammed, "Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları", Çev. Abdullah Hacıbekiroğlu, *Hitit Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, c. 14, s. 28, 2015/2.
- HASAN, Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfî*, Dâru'l-Meârif, yy. ts.
- HATÎB, Abdulkerîm, *Et-Tefsîru'l-Kur'ânî li'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, yy. 1970.
- HÂZİM, Alâuddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Tefsîru'l-Hâzin (Lubâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl)*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyyeti, Beyrût 1995.
- HEREVÎ, Ali b. Muhammed en-Nahvî, *Kitabu'l-Uzhiyye fî 'İlmi'l-Hurûf*, thk. Abdulmuîn, Mellûhî, Matbûâtî Mecmûati'l-Lugati'l-'Arabiyye, Dimaşk 1993.
- İBN ALÎ, Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Münîr fî Garîbi'l-Şerhi'l-Kebîr*, el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Beyrût ts.

- İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdilhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Temmâm, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Abdusselâm Abduşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahmân b. Muhammed İbn İdrîs Râzî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm Musneden an Rasûlillahi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn (Tefsîru İbn Ebî Hâtim)*, thk. Es'ad Muhammed Tayyib, Mektebetu Nezâr Mustafâ Bâz, Riyad 1997.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdullah Cemaluddîn el-Ensârî, *Şerhu Kadru'n-Nedâ ve Belli's-Sedâ*, Dâru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2004.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdullah Cemaluddîn, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, Dördüncü Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2004.
- İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. 'Umer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Abdurrezzak Mehdî, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, Beyrut 2011.
- İBN USFÛR, Ali b. Mu'min, *el-Mukarrib*, thk. Ahmed Abdussettâr el-Cevârî, Abdullah el-Cubûrî, 1982.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemaluddîn Abdurrahmân b. Ali, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Üçüncü Baskı, Beyrût 1984.
- İBNU'S-SERRÂÇ, Ebû Bekr b. Sehl b. el-Bağdâdî, *el-Usûl fî'n-Nahv*, thk. Abdulhuseyn el-Fethlî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1996.
- KARAKAYA, Mehmet Murat, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, Marifet Yayınları, İstanbul 2003.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemaluddîn, *Tefsiru'l-Kâsimî (Mehâsinu't-Te'vîl)*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, yy. 1957.
- KAYSÎ, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib, *El-Hidâyeti ilâ Bulugi'l-Merâm, Câmiatu's-Şârîka, Külliyyetu'd-Dırâsâtî'l-'Ulyâ ve'l-Bahsu'l'İlmî*, Birleşik Arab Emirlikleri, 2008.
- KINNÛCÎ, Ebu Tayyib Siddik b. Hasan b. Ali Huseyn el-Buhari, *Fethu'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. İbrâhîm el-Ensârî, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût 1992.
- KOMİSYON, *et-Tefsîru'l-Müyesser*, Medîne 2009.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mubeyyini limâ Tadammanahû mine's-Sunneti ve Âyi'l-Furkân*, thk. Abdullâh b. Adilmuhsin Turkî, Muesseseti'r-Risâle, Beyrût 2006.

- MÂTURÎDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *en-Nuked ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrût, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyyeti, ts.
- MÂZERÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ali b. Umer b. Muhammed et-Temîmiyyi, *Îdâhu'l-Mahsûl min Burhânî'l-Usûl*, thk. Ammâr et-Tâlibî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, yy. ts.
- MAZHARÎ, Muhammed Senâullah el-Usmânî, *Tefsîru'l-Mazharî*, thk. Ahmed 'Îzveinâye, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabi, Beyrût 2004.
- MEDÎNÎ, Ebû Mûsâ Muhammed b. Ebî Bekr b. Ebî 'Îsâ el-İsfehânî, *el-Mecmû'u'l-Mugîs fî Garîbeyi'l-Kur'ânî ve'l-Hadîs*, thk. Abdulkerîm Garbâvâ, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsî'l-İslâmî 1988.
- MEVSÎLÎ, Muvaffakuddîn Ebi'l-Bikâi Ya'îş b. Ali b. Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal li Zemahşerî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2001.
- MEYLÂNÎ, Muhammed b. Abdurrahîm Amrî, *Şerhu'l-Mugnî fî Fenni'n-Nahv*, Dersâadet 1311.
- MEYLÂNÎ, Muhammed b. Abdurrahîm Amrî, *Şerhu'l-Mugnî fî Fenni'n-Nahv*, Dersâadet 1311h.
- MUKRÎM, Abdul'âl Sâlim, *Uslûbu İz fî Dav-i ed-Dırâsâtî'l-Kur'ânîyyeti ve'n-Nahviyyeti*, Câmiatu Kuveyt, Kuliyetu'l-Âdâb, 1982.
- NÂSIF, Hafenî, Sultân Muhammed, Mustafâ Tammûm, ve Muhammed Deyyâb, *Durûsu'l-Belâga*, Şrh. Muhammed b. Sâlih el-'Useymin, Mektebetu Ehli'l-Eser, Kuveyt 2004.
- NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîru'n-Nesefî (Medâriku't-Tenzîl)*, Dâru Kahramân, İstanbul 1984.
- NEYSÂBÛRÎ, Abu'l-Kâsım Abdulkerîm b. Hevâzin b. Abdulmelik el-Kuşeyrî, thk. Abdullatîf Hasan Abdurrahmân, *Tefsîru'l-Kuşeyrî (Letâifu'l-İşârât)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2007.
- NEYSÂBÛRÎ, Mahmûd b. Ebi'l-Hasan, *İcâzu'l-Beyân an Meânî'l-Kur'ân*, thk. Hanîf b. Hasani'l-Kâsimî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1995.
- OK, Üzeyir, "Kur'ân Okumanın 'Metalinguistik' Yapısı: Bir Sosyokültürel Aktivite Teorisi Yaklaşımı", *İslâmiyât*, c. 6, Sayı 4, Ekim-Aralık 2003.

- ÖZNURHAN, Halim, "Ebû Hilâl el-Askerî'ye Göre Lafız ve Anlam", *Sakarya Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, 14, 2006.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu, Ankara 2015.
- RÂGİB, Ebu'l-Kâsım el-İsfahânî, *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru Kahramân, İstanbul 1986.
- SA'LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşf ve'l-Beyân (Tefsîru's-Sa'labî)*, thk. Muhammed İbn Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 2002.
- SÂLİM, Fâris Ali, "İsti'malu 'kable' ve 'ba'de' fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve Sahihu'l-Buhârî", *Mecelletu Âdâbi'l-Ferâhîdî*, Aded 7, Hazîrân 2011.
- SÂMİRRÂÎ, Fâdıl Sâlih, *Meâni'n-Nahv*, Dâru'l-Fikr 'Ummân 2000.
- SARMIŞ, İbrahim, *Hiz. İsa ve Mesih İnancı*, Düşün Yayınları, İstanbul 2010.
- SE'ÂLEBÎ, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zeyd, *Tefsîru's-Se'âlebî (el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân)*, thk. Ali Muhammed Muavvîd, Âdil Abdulmevcûd, Ahmed, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1997.
- SEM'ÂNÎ, Ebu'l-Muzaffer, *Tefsîru'l-Kur'ân (Tefsîru's-Sem'ânî)*, thk. Ebû Bilâl Ganîm b. Abbâs b. Ganîm, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1997.
- SİBEVEYH, Ebû Bîşr Amr b. 'Usmân b. Kanber, *el-Kitâb (Kitâbu Sibeveyh)*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire 1988.
- SUYÛTÎ, Celâluddîn, *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, thk. Abdul'âl Sâlim Mekrem, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1992.
- ŞA'RÂVÎ, Muhammed Mütevellâ, *Tefsîru's-Şa'râvî*, yy. 1991.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali Muhammed, *Fethul Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrahmân Umeyra, yy. 1994.
- ŞİNKÎTÎ, Muhammed Emîn b. Muhammed, *Edvâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, İkinci Baskı, yy. 1980.
- TÎBÎ, Şerefuddîn el-Huseyn b. Abdullâh, *Futûhu'l-Gayb fî'l-Keşfi an Kınâi'r-Raybi, [Hâşiyetu't-Tîbî ale'l-Keşşâf]*, Dubay 2013.
- TİYEK, Fatih, "Vav Harfi ve Kur'an'ı Anlamaya Etkisi", *bilimname*, XXX, 2016/1.
- VÂHİDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem Dimaşk-ed-Dâru's-Şâmiyye Beyrût 1995.

Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

YAZICI, Hüseyin, *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, Dağarcık Yayınları, 1998.

ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. Seriyy b. Sehl, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhû*, thk. Abdulcelîl Abduh Şelbî, Âlemu'l-Kutub, Beyût 1988.





bilimname XXXIV, 2017/2, 409-412
Arrival Date: 20.07.2017, Publishing Date: 31.10.2017
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.347530>

THE USE AND THE EFFECT OF THE WORD OF "قبل" AND "بعد" IN THE QUR'AN

● Muhammed Bahaeddin YÜKSEL^a

Extended Abstract

The understanding of the Qur'an depends on the understanding of each of the verses that make up the verses. However, the noun, verb, and letters that make up the words must be understood in terms of what they get from the system in the sentence, not the dictionary meaning. Because meaning is derived not from individual words but from the system in which the speaker puts the sentence. "قبل" and "بعد" are two words that complement the meaning in terms of time. These two words complete Arabic sentences in terms of time and space. But in the Qur'an, they only complete the covenants in terms of time. According to the use of these two concepts in the Qur'an, meaning changes and new dimensions and depths are gained. These two words, which can be used with different suffixes, can also borrow their mutual meanings. In particular, the arrival of the letters "من" in the beginning of these two balances gives delicate and deep meaning to the verses and enriches the Qur'an's purpose in terms of style and belief. In addition, it adds a number of jurisprudential and faith provisions to the meanings of the verses. Despite the fact that both words are very common in the Qur'an, they have not seen enough interest in terms of linguistics scholars and the Qur'anic commentators. This study aims to investigate the contribution of the two words to the manners and manners in the Qur'an and to make a modest contribution to the field.

The words "قبل" and "بعد" do not make any sense to themselves. That is why they come in terms of noun phrase. Because "priority" and "after" do not mean a thing in their own right, they are in the form of other words together

^a Asst. Prof., Omerhalis Demir University Faculty of Islamic Sciences, bahaeddinyuksel@ohu.edu.tr

with other words to express meaning. Their meaning only appears in these specifications. However, the words "قبل" and "بعد" are not used in the form of the noun phrase, but they are used by themselves. But in this case, the presence in the mind of man as a noun phrase is appreciated. Because "priority" and "after" cannot make a meaning to themselves, they instead put out other meanings by means of the other words.

The words "قبل" and "بعد" come basically in two forms in the Qur'an, and in both cases they are in two different situations. According to this;

1. Comes in noun phrase. This happens in two ways.

a. In the noun phrase that does not have "من" prefix at the beginning: For example; "قال فرعون آمنتم به قبل أن آذن لكم", "فبأي حديث بعد الله وآياته يؤمنون".

b. In the form of noun phrases with "من" prefix at the beginning: For example; "ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم", "فمن تاب من بعد ظلمه وأصلح فإن الله يتوب عليه".

2. Situations where it comes without noun phrase. This happens in two ways.

a. At the beginning, "من" is found and fixed for the zammah: For example; "وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ", "الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ".

a. The letter "من" appears at the beginning and is fixed for the "zammah": "الله". "الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ", "وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ".

b. Nasb states: This happens in two ways. Either the name completion can be appreciated both literally and meaningfully: for example; "دخل الطلاب ثم دخل المعلم" Or it is time-honored. (قبلاً ، بعداً). "ما ضربنا قطيعة البخيل قبلاً ولا بعداً". "قد صبرنا عليك قبلاً و بعداً".

b. Situations read by "nasb": This happens in two ways in itself. Either the name suffix can be appreciated both in words and in the sense of: for example; "دخل الطلاب ثم دخل المعلم بعد (أو من بعد)" Or, as time envelope is nakirah. (قبلاً,) "قد صبرنا عليك قبلاً و بعداً" or "ما ضربنا قطيعة البخيل قبلاً ولا بعداً" (بعداً). For example: "قد صبرنا عليك قبلاً و بعداً".

Except these two forms, others are used in Qur'an. However, although these two uses are described in the book of grammar, there is no verse in the Qur'an in these two forms.

When we examine the use of the words "قبل" and "بعد" in the Qur'an, we can identify the following particulars.

The words "قبل" and "بعد" must be in a state of relativity. Because "priority" and "later" declare a provision relative to something outside of itself. For this reason, their meanings arise not only on their own but also as a result of the relationship they have established with other words.

These words become clear when they are in noun phrases. When they are not in this situation, they mean ambiguous meaning.

If both words are meant to refer to a particular time or space, the letter "مضاف إليه" is specified. If it is desired to express an ambiguous time or space, rather than a specific time or space with both words, then the interpretation is prepared and the consecrated letter is not considered.

Although the words "قبل" and "بعد" are used both in terms of Arabic Dili and in the time envelope and in the space envelope, it is possible to say that these words are about 200 in the word "بعد" and more than 200 in the "قبل" It is a matter that we have determined in our examination that we have been used only as a time envelope in the uses of the UN and not as a place envelope.

Both "قبل" and "بعد" words can be preceded only by the letter "من". In this case, the letter "من" in front of these words indicates the meaning of "start" instead of redundancy.

Again, these words are also used in the meanings of different prepositions. For example, the word "بعد" has been used in some verses to mean "مع". For example; "والأرض بعد ذلك دحاها". The meaning of the word "بعد ذلك" on the foot is interpreted as "مع ذلك". As such, the word "بعد" is sometimes used in the sense of "قبل". We can give this example: "ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر أن الأرض يرثها عبادي الصالحون". The concept of "الذكر", which was passed this month, was also interpreted as the Qur'an. In this case, the word "بعد", which means "قبل", means.

As a result it is a fact that the words "قبل" and "بعد" are not the subject of independent work, although they are used extensively in the Qur'an. However, these two words pass in many different forms and forms in the Qur'an. Certainly, in the understanding of the verses, the determination of the reciprocal relations between the words that bring the verses to the line is a necessity in terms of understanding the Qur'an in a healthy way. In terms of mediating understanding, there is no doubt that the words "قبل" and "بعد" deserve this interest.

In these uses, it is generally an alliance, and the slander is almost to be tried. Perhaps this should be the reason why there is no intensive critique of these two words.

Although there are those who say that "من" at the beginning of the "قبل" and "بعد" adverbs are redundant, this is a false view. At the same time, such a thought causes the richness of meaning in the foot to be ignored. When it is read with verses before and after the verses, it will be noticed that each of the words comes towards a purpose and to contribute to man.

Keywords: Kable, Ba'de, Qur'an, Adverb, Noun Phrase.

